

BIA-P. 2.3.1 /2 -A1

ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ์

(ชุดลอยปทุม อันต์บ๔๑)

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลวยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพทธทรงประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลูสุเดร์จันาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกนบมีประมาธ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพ้นภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทว้ทงปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ์

หมวดว่าด้วยคำที่ต้องอธิบายกันใหม่

(ชุดลอยปทุม อันดับ ๔๑)

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา
ชุด ฟ้าสว่างระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ ครั้งที่ ๘
ณ ศาลาทานาวา สวนโมกขพลาราม ไชยา
๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖

โดยสรุทธาบริจาของ

อุบาสิกาวัดีย์ นานายน

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๓,๐๐๐ เล่ม

สิงหาคม ๒๕๒๖

เป็นที่ระลึกถึงอุบาสิกาภิ นานายน

สำนักกุศลสถานเขาสวนหลวง, จว.ราชบุรี

มัลลิกา

นิพนธ์โดย...

(๒๖๖ หน้า)

สารบัญเรื่อง

ฟ้าสว่างระหว่างห้าสิบปีที่สวนโมกข์

๑.	ว่าด้วย คำว่า “เผด็จการณั”	หน้า ๓
๒.	“โลกุตตระ”	๑๑
๓.	“ฆราวาสธรรม”	๒๕
๔.	“ธรรม”	๒๘
๕.	“เวลา”	๔๕
๖.	“เศรษฐี”	๕๒
๗.	“นิพพานธาตุ”	๖๑

พิมพ์ที่...

...

...

...

...

...

อนิเมทา

การพิมพ์หนังสือธรรมะ อันเป็นธรรมทาน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ เป็นสิ่งที่
มีผล และควรแก่การอนิเมทา, จึงขออณิเมทา.

คำว่า "ธรรม" เมื่อแปลโดยย่อ มีความหมาย มาก
มายหลายประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ของธรรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการ ของเขา,
เมื่อความชั่วร้ายอยู่อย่างดาษดื่น นี้โดยส่วนตัว และ
ส่วนรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะไม่รู้ถึง สิ่งที่
ที่ธรรมะ อย่างถูกต้อง ตั้งแต่เกิดมาแล้ว เพราะค่อย ๆ
เสียดายผลของจิตใจ ในระสอระอวดอันเกิดจากพระประมุขที่
ผิดธรรมะ นั้นเอง. สังเกตว่า กาลสมัยใดคน ชั่วมีชอช
ใจในระสอระอวดชนิดนั้น และใคร่รู้โดยไม่หาวิธีคนกระ-
หัด มีวิธีใดที่มีนิกายใด นี้เป็นข้อเท็จจริง. มชาก็เคยสัก
สี่ห้าสิบปี คนเห็นหน้าที่ ไม่ดีต่อมีธรรมะ อธิษฐานให้
สิ่งใดแล้ว; แต่บัดนี้ มีหนังสือ สามร้อยปี ที่ ได้ เต็ม ที่ อยู่
ตลอดกาล เริ่ม หา แล้ว. เขา เห็น ว่า หน้าที่ ของ เขา มี อยู่
เพียง แต่ เขา เห็น คือ สาม ร้อย ปี ต่อ มา ของ กัลป์ นั้น.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

การรู้จักกรรม คือการรู้ตัวอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง คน
ไม่หลงใหลในสิ่งใด แม้ในความสำเร็จด้วย ก็คิดถึงรู้สึกลึก
กับสิ่งใด อย่าง ยี่สิบเจ็ด. มิฉะนั้นเป็น ความสุขขมใดใหม่ ย่อม
มีไว้เป็นที่ตั้งแห่ง ความหลงใหล อันจะมีผู้รู้ธรรมอย่างแท้-
จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
เพื่อหม่อมราชวงศ์อย่างอื่น มิได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเห็น
ดีที่ สู้ ๆ ภายใต้นั้น หากมีสักอย่างใด. ผู้ประพฤตกรรม ย่อม
รู้สึกลึกซึ้ง เมื่อรู้สึกลึกซึ้งนั้นได้ประพฤตกรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความเคารพต่อตัวเอง ใน
ข้อนี้ ทำให้รู้สึกลึกซึ้ง. มิใช่ด้วยความสุขอันเป็นมา
คือ สุขใจความดีกับผู้อื่น คือ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘
คือ ที่ใดเป็นความสุขอย่างใด ๆ ในเวลานั้น ก็เป็นแล้ว.

ธรรมะ ข้อนี้ในเรารู้จักมีสี่อย่างถูกต้อง รู้จักมีสี่
ประการคือ มีสติ และศีลสมาธิอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
การปฏิบัติของตน ก็ประเพณีข้อนี้ซึ่ง มีกรรมหลาย อย่าง
ถูกต้อง คือเป็นไว้เพื่อ สันติสุขสันต์บุคคล และ สันติภาพ
ของสังคม โดยส่วนเดียว, มิใช่ทั้งวิฤตบุคคลทั้งนี้ซึ่งเห็นแก่
ใคร แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และบุคคลชาติต่าง ๆ, มิใช่
ตามคำสอนโลก หรือเห็นแก่เงิน แม้แต่หมอย่อย. คือ
ที่เรียดอก ชาติ, ชาติต่าง, หรือ ข้อปฏิบัติของชาติ ย่อมมีไว้
แก่ผู้ประพฤตกรรม. ข้อนี้ หมายถึงความว่า ๓๖๓ มิใช่สี่
หรือหม่อมราชวงศ์, มิใช่ สวรรค์ มีแต่แต่ที่ใดที่
เพราะประพฤตกรรม เมื่อนั้นมี ก็ได้.

เขา มีตา หู จมูก ลิ้น ปลายเท้า ลิ้นร่วม ผิดกัน เพื่อให้
 รู้จักสิ่งทั้งมวล อย่าง ถูกต้องตามที่เป็นจริง เพื่อมีชีวิตอยู่ได้
 อย่างสงบสุข มิใช่มีตา หู จมูก ลิ้น ปลายเท้า ลิ้นร่วมไว้เป็น
 ลีลา ให้เขาตกเป็นทาสของกบิลีส คนใดเห็นว่ามัน ภายนอกที่
 เป็นกันอยู่ โดยมากในโลกนี้จริงนั้น ซึ่งกำลังขาด ขวามะ .
 เขามองด้วยตาของเขาเองไม่ได้ ก็จริง แต่เขาสามารถควบคุม
 ตา หู จมูก ลิ้น ปลายเท้า ให้สัมพันธ์โลก แต่ในลักษณะนี้
จะไม่เป็นพิษเป็นภัย แก่เราได้ โดยอาศัย ขวามะ นั่นเอง . ที่
 คนในโลก ทำได้เช่นนั้น ก็เพราะได้เป็นโลกที่สงบงาม งามอยู่
 สบาย หรือเป็นโลกของพระคริสต์หรือเมตาโบรย ซึ่งมากำหนด
 ควบคุม เพราะเป็นโลกที่ สงบ งาม ไร้เดียงสา ขวามะ .

ทบองใจ ของโลกนี้จริงนั้น มีอยู่ทุกที่โดยทั่วกัน ใหนั้น
 ลือเลื่องไปทุกที่ ขวามะ . ทรงตั้งให้ทุกคน ได้เดินไปตาม
 ทบองธรรม ย่อมเป็นกุศล อันดีในอันสงบ และสงบสุข . ขอให้
 กางลัดทวงพิณพินัยของ ขวามะ : นั้นเสีย เพราะนี้ ละสิริเจ้าพระ
 โยชน เต็ม ตามความพระ : สงัด กับ แก่ผู้ทีละละ ลืมไปแล้ว และ
 ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยทุกแห่งทุกมุมเถิด . ข้าพเจ้าขออวย
 โสมนัส ขอให้ผู้ที่กำลัง เป็นอย่างนี้ .

พจนานุกรม อิมพริส

ผนึกขพด.รท.ม, โยธา
 ๑ มกราคม ๒๕๒๖

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา
ชุด ฟังสารระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์
ครั้งที่ ๙, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖
ณ ศาลามหานาวา สวนโมกขพลาราม ไชยา

ฟ้าสว่างทางธรรมโมฆชน์

(หมายความว่าคำที่ต้องอธิบายกันใหม่)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา
เป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **ฟ้าสว่างทาง
ธรรมโมฆชน์** ต่อไปตามเดิม.

[ทบทวน]

ขอทำความเข้าใจกับท่านที่เพิ่งมาฟังเป็นครั้งแรก
ว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องพูดเรื่องนี้ที่ค้างคาอยู่ ไปจนกว่า
จะจบ; ดังนั้นบางเรื่องมันก็ซ้ำกับที่เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว
ท่านก็ต้องออกทนหน่อย, แล้วฟังให้ละเอียดให้ลือยิ่งขึ้น

ไป มันเป็นความจำเป็นที่จะต้องพูดไปตามลำดับของเรื่อง
ที่ได้กำหนดไว้แล้วอย่างไร.

ท่าทางในระหว่างทำสืบบทที่มีสวนโมกข์ มีหัวข้อ
มากมายหลายสิบหัวข้อ หรือตั้งร้อยหัวข้อ ว่าได้มีอะไรที่มี
ลักษณะสงวนมา; นี้เราเรียกว่า “ฟ้าสาบ” เนื่องจาก
การโฆษณาธรรม คือการเผยแพร่ธรรมของสวนโมกข์ ที่ได้
ทำมาตลอดเวลา ๕๐ ปี โดยประมาณ.

ได้พูดมาแล้วเป็นพวก ๆ เป็นหมวด ๆ วันนั้นก็มาถึง
ถ้อยคำหรือเรื่อง ที่ต้องอธิบายกันเสียใหม่; เพราะว่า
ตามทีอธิบายกันอยู่ก่อน หรือใช้พูดจากันอยู่ก่อนนั้น ยังไม่
สมบูรณ์ หรือถึงกับผิดก็มี, ไม่ตรงจุดของเรื่องก็มี, จึงขอ
รื้อphanขึ้นมาอธิบายกันเสียใหม่ บางทีมันก็ผิดไปจากที่ท่าน
ทั้งหลายเคยได้ยินได้ฟังอยู่ก่อน ถึงกับตรงกันข้ามก็อาจจะ
มีได้, แล้วก็จะลำบากใจ. ข้อนี้ก็ขอให้ทำความเข้าใจจนกว่า
จะเข้าใจได้ แล้วก็รู้จักเลือกเอาชนิดที่มีประโยชน์; คำ
อธิบายชนิดที่ไม่มีประโยชน์ก็ยกเลิกไปก็แล้วกัน.

คำบางคำ หรือเรื่องบางเรื่อง ซึ่งเป็นการอธิบาย
คำนั้น มันก็มีอยู่มากที่จะต้องอธิบายกันเสียใหม่, เอามาใช้

ให้สำเร็จประโยชน์ให้จนได้. คำเช่นคำว่า เผด็จการณ หรือ
โลกุตตระ หรือฆราวาสธรรม นิพพาน เวลา เศรษฐี
เป็นต้น; นี่ตัวอย่างเป็นคำที่จะต้องอธิบายกันเสียใหม่
ให้สำเร็จประโยชน์เต็มตามความหมายอย่างถูกต้อง, หรือ
อย่างที่มีมันมีอยู่จริง ๆ แล้วเราไม่สนใจ มันก็เลยไม่เป็น
ประโยชน์อะไร.

๑. ว่าด้วยคำว่า “เผด็จการณ”.

คำแรกของชุดนี้ก็คือคำว่า เผด็จการณ สมัยนี้โดย
เฉพาะในเมืองไทย มีคำว่า เผด็จการณ ใช้ แล้วก็กลั๊กัน
เหมือนกับกล้วยฝักกล้วย ถ้าได้มีกลิ่นของเผด็จการณแล้วก็
ไว้วายกันใหญ่ คำว่า “เผด็จการณ” นั้น ให้มีใจความ
สำคัญแต่เพียงว่า มัน เป็นวิธีการที่จะทำอะไรได้อย่าง
เฉียบขาด จริงจัง รวดเร็ว หรือฉับพลัน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งเกี่ยวกับกิเลส.

คำว่า เผด็จการณ นั้น ต้องเอามาใช้กับสิ่งที่
เรียกว่ากิเลส, ทางการเมืองก็เหมือนกันแหละ, ใช้กันอยู่
ผิด ๆ; พอว่า เผด็จการณ แล้วถูกประณามเป็นเลวร้าย

ไปหมด, ที่จริงมันไม่ได้เลวร้ายอยู่ในตัวแต่กิจการณ์; มัน
เลวร้ายอยู่ที่การเอาไปใช้. คนอันธพาลหรือว่าคนคดโกง
เอาแต่กิจการณ์ไปใช้ คนก็เดือดร้อนกันมาก; แต่ถ้าคนดี
เอาแต่กิจการณ์ไปใช้ มันก็ดี ก็มีประโยชน์ คือสำเร็จได้เร็ว.
นี้เราได้ยินได้ฟังกันแต่เอาไปใช้อย่างโกง; อย่างที่เรียกว่า
ทุรราช เป็นต้น คือพระราชที่เลวร้ายที่สุดก็ต้องเป็นแต่จ-
การณ์ นั่นก็เอาเครื่องมือของธรรมชาติ คือวิธีแต่กิจการณ์
ไปใช้. เมื่อผู้ใช้เป็นคนเลวเรื่องมันก็เลว ถ้าผู้ใช้เป็นคนดี
เรื่องมันก็ดี.

ที่เราจะต้องมองดูเป็นครั้งแรกก็คือว่า การแต่กิจการณ์
ของบิดามารดา เมื่อเรายังเป็นเด็ก ๆ นั้นแหละดี :
บ่อกันลูกไว้ได้, หรือบังคับลูกให้ดำเนินไปแต่ในทางที่ดี,
อย่างนั้นมันก็ดี พระพุทธเจ้าท่านก็ใช้วิธีแต่กิจการณ์ เมื่อได้
บัญญัติลงไปแล้วอย่างนั้นถูก อย่างนั้นก็ต้องแต่กิจการ.

ที่นี้มาถึงกรณีที่สำคัญที่สุด ก็จะต้องใช้กับสิ่ง
ที่เรียกว่ากิเลส. กิเลสทั้งหลายโดยรายละเอียดมากมายแหละ
หลาบสิบชื่อหลายร้อยชื่อ มีแม่บ่ที่อยู่ ๓ คือ รากะ โทสะ
โมหะ; แต่ถ้าว่าจะสรุปให้มันสั้น ให้มันเหลืออย่างเดียว

ก็คือความยึดมั่นถือมั่น ตัวกู-ของกู นั้นแหละ, ที่เรียกว่า ตัวกู-ของกู นั้นแหละตัวหัวหน้า ที่รวบรวมของสิ่งที่เรียกว่ากิเลส. ฉะนั้น รากะ ก็ ตัวกู-ของกู ชนิดหนึ่ง, โทสะ ก็ ตัวกู-ของกู ชนิดหนึ่ง, โมหะ ก็ ตัวกู-ของกู อีก ชนิดหนึ่ง, มันมี ตัวกู-ของกู เป็นความยึดมั่นถือมั่น. หรือว่ามันทำให้เห็นแก่ตัวกู-ของกู เห็นแก่ตัวแล้วมันก็ทำไปตามกิเลส, สิ่งร้ายกาจอันนี้แหละเราจะต้องใช้วิธีเผด็จการณั้กับมัน.

ที่แล้มาหรือตามปรกตินั้น เราไม่ได้ใช้ เรามันเหลวไหล เราอ่อนแอ เราผัดวันประกันพรุ่ง เราไม่ได้ทำอะไรจริง. นี่เราไม่รู้จัก ตัวกู-ของกู; เพราะว่ามันยากลำบากแหละ. จิตมันมีดวงเดียว จะรู้จักอะไรๆ มันก็จิตดวงนั้นแหละ; เมื่อมันไปรู้ผิดเสียแล้ว มันก็ยากสักหน่อยที่จะมารู้ถูก, มันไม่รู้เป็น ตัวกู-ของกู มาตลอดเวลาตั้งแต่เกิดมา, ไม่มองเห็นว่านี่คือศัตรูอันร้ายกาจ ว่าถ้าเราทำลาย หรือฆ่าศัตรูตัวนี้เสียได้ เรื่องมันก็หมด จบ เราก็ไม่เห็น, ก็ไม่รู้ว่าจะไปใช้อำนาจเผด็จการณั้ลงที่ไหน, แล้วตามกิเลส, ตามวิสัยของคนมีกิเลส มันก็รัก ตัวกู-

ของกู ก็ไม่ยอมฆ่า ไม่เคยคิดว่าจะฆ่า; แล้วมันก็ฆ่าไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเป็นผู้ครองบ้านครองเมือง ครองชีวิตอยู่เอง.

ทีนี้^๕มันเปลี่ยนเป็นว่า เรามองเห็น จุด ศูนย์รวมของปัญหาทั้งหมด. ความยุ่งยากลำบากทั้งหมด มัน อยู่ที่คำว่า ตัวกู - ของกู ซึ่งหมายถึงแม่บทของกิเลส หรือปัญหา หรือความทุกข์. ศัตรูตัวนี้ต้องใช้วิธีเผด็จการณ, อย่าไอ้เอ๋โง่เหมือนกับที่แล้มาแล้ว. พอไปเผด็จการณเข้า นิดหนึ่งมันก็ถอยหลัง; เพราะว่าเสียตายความสุข อัสสาทะ ความเอร็ดอร่อยที่ได้รับมาก่อนในสิ่งนี้ หรือเนื่องจากมีสิ่งนี้, มันก็เผด็จการณไม่ลง. แต่ละคน ๆ ก็ทำเฉียบขาดกับ กิเลสไม่ได้ กิเลสก็ยังครองจิตใจหรือครองชีวิตต่อไป.

ถ้าพูดตามความรู้สึกแล้ว เป็นการยากที่ใครจะฆ่าตัวเอง. มันมียาก, เกียวกันมันมีความโง่งนั้นแหละเป็นตัวเอง คือ ตัวกู-ของกู เป็นความโง่ แล้วเป็นตัวเอง, แล้วใครจะฆ่าตัวเอง มันก็มีไม่ได้. ดังนั้น การกระทำอย่างเฉียบขาดนี้มันต้องมีไปตั้งแต่การศึกษา การได้ยิน ได้ฟังการศึกษา

ปริยัตินี้ ต้องให้มันเจียบขาดแน่นอนลงไปว่า เราจะเอากันอย่างไร, ให้แน่นอนลงไปว่า ที่ถูกนั้นจะเอาอย่างไร.

เดี๋ยวนี้^๕ก็เรียนผิด ๆ ไขว้มาก แล้วติดสำนักบ้าง ติดครูบาอาจารย์ บ้าง, แล้วก็ยึดถือคำสั่งสอนเหล่านั้นไว้ สลัดออกไปไม่ได้. คนเราจึงเปลี่ยนจากมิจฉาทิฏฐิมาเป็นสัมมาทิฏฐิไม่ได้ ก็เลย ไม่มีเครื่องมือที่จะเผด็จการ; เพราะว่ามันผิดเสียแล้ว ใช้ไม่ได้เสียแล้ว ตั้งแต่ในส่วนปริยัติ.

ที่นี้^๕ สมมติว่าโชคดี มีการศึกษาดี, มีหลักทางปริยัติดี, พอมาถึงคราวปฏิบัติ ก็ทำจริง ๆ ไม่ได้ มันอ่อนแอเสียอีก มันไม่เอาจริง นับตั้งแต่ว่าผัดวันประกันพรุ่งซึ่งเป็นโรคร้ายอย่างหนึ่งที่เดียว. ขอให้สังเกตดูตัวเองว่า มีการผัดวันประกันพรุ่งเป็นนิสัยหรือเปล่า? แม้แต่ที่จะทำงานได้เงินได้ประโยชน์แท้ ๆ ก็ยังมีการผัดวันประกันพรุ่ง. ที่นี้เรื่อง ชำกิลเลส^๕นี้มันฝืนความรู้สึก ก็จะต้องผัดวันประกันพรุ่งมากขึ้นไป การที่จะปฏิบัติกำจัดกิเลสมันก็เป็นไปไม่ได้ มันล้มเหลว; ความอดทนไม่พอ ความกล้าหาญก็ไม่พอ ความเชื่อก็ไม่พอ สติก็ไม่พอ สมาธิก็ไม่พอ ปัญญา^๕ก็ไม่พอ มันก็อ่อนแอ มันก็เลยเผด็จการไม่ได้กับกิเลส.

นี่จะต้องปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้มันมีพอ คือ สติมีพอที่จะทำหน้าที่, ความเพียรก็มีพอที่จะทำหน้าที่, สมาริก็พอ, บัญญา ก็พอ, ศรัทธาโดยเฉพาะถูกต้อง. ศรัทธา นั้นแหละ เป็น เรื่องของทิวฏฐิ ถ้าเป็นมิจฉาทิวฏฐิ ศรัทธา มันก็ผิดแหละ: แม้จะเชื่อ, เชื่ออย่างยิ่ง เผลอมันก็ผิด ทงนั้น, เป็นศรัทธาผิด, ศรัทธางมงาย.

ทั้งที่มีปัญหาอยู่ในเวลานี้ คือ ศรัทธา^๕นั้น มีรากฐานอยู่บนไสยศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสตร์ แม้มันจะมีมากอย่างไร มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร ในการที่จะทำลายกิเลส; ฉะนั้น จึงต้องถอนความเชื่ออย่างไสยศาสตร์นั้นเสียก่อน, ข้อนั้นมันฝืนความรู้สึกมากแหละ เพราะว่าไสยศาสตร์นั้นมันง่าย คนก็ชอบในความง่ายของมัน แล้วมันมีเสน่ห์ ยั่ววน หวังวิมานในอากาศก็ได้ นี่จะต้องรู้เท่าทันสิ่งที่เรียกว่าไสยศาสตร์ อันมีอยู่ในศรัทธา.

โดยธรรมชาติแล้ว ทุกคนต้องมีศรัทธา คนแต่ละคนมีศรัทธาของตนทั้งนั้นแหละ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง; ที่จะไม่มีศรัทธานั้นมันเป็นไปได้ เพราะว่าชีวิตมันอยู่ได้ ด้วยศรัทธา, คือความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งตามแบบของตน

เชื่อผิดเชื่อถูก ระหว่างผิดระหว่างถูก เชื่อมากเชื่อน้อย
เชื่อเข้มแข็ง เชื่ออ่อนแอ นี่เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง. ฉะนั้น
ข้าราชการทำให้พ้นจากความเป็นไสยศาสตร์ มาสู่ความ
เป็นพุทธศาสตร์เป็นจุดแรกที่ถูกต้อง, แล้วก็เดินไปอย่าง
ถูกต้อง, จุดตั้งต้นมันถูกต้อง มันก็เดินไปได้โดยง่ายใน
ทางของความถูกต้อง; ถ้าเราทำได้อย่างนี้ เราสามารถจะ
เผด็จการณีกับกิเลสได้.

กิเลสเป็นสิ่งที่เราต้องใช้วิธีเผด็จการณ้ โดย
ธรรมชาติ โดยความถูกต้องนั่นเอง, มีความถูกต้องมาใช้กับ
กิเลสอย่างวิธีเผด็จการณ้ ก็จะสำเร็จประโยชน์ได้ในการที่จะ
หมดกิเลส, หรือแม้แต่ว่ากิเลสมันจะเบาบาง ๆ เรื่อยไป จน
กว่ามันจะหมดกิเลส.

เดี๋ยวนี้เรามาหลบลับหลบลับตาเกลียดคำว่า “เผด็จการณ้”
ราวกับว่ามันเป็นอุกมคติหรือเป็นลัทธิ. ที่จริงมันไม่ใช่ลัทธิ
ไม่ใช่อุกมคติ แต่เป็นเครื่องมือตามธรรมชาติ, ความ
เอาจริงเป็นเครื่องมือตามธรรมชาติ เอาไปใช้กับอะไร
ก็ได้ : ใช้กับเรื่องผิดก็ได้, ใช้กับเรื่องถูกก็ได้ ที่คนได้กลัว

กันนัก ก็เพราะว่ามันไม่สำเร็จประโยชน์ แล้วก็เคยใช้แต่
ในทางผิด แล้วก็กลัวคำว่าผิดกิจการณ์.

เครื่องมือที่เรามี เช่นขวาน เช่นมีด เป็นต้นนี้ มัน
คมก็ใช้ได้ผลดี แต่มันมีอยู่ว่า *เอาไปใช้เป็นอะไร?* ใช้เป็น
เครื่องมือพัฒนา หรือว่าเอาไปใช้สำหรับเข่นฆ่ากัน. ของดี
ของมีคม เอาไปใช้ผิด มัน ก็เกิดผลเสียหาย; ฉะนั้นเราใช้
วิธีผิดกิจการ เครื่องมือผิดกิจการ ให้ถูกเรื่อง ก็เอาไป
ผิดกิจการณ์กับสิ่งที่ควรจะผิดกิจการณ์; ในกรณีของเรา
ชาวพุทธ ทั้งหลายนี่คือ ผิดกิจการณ์กับกิเลส นั่นเอง.

นี่คือความหมายของคำว่า ผิดกิจการณ์ เป็นคำที่
จะต้องอธิบายกันเสียใหม่, เลิกกลัวคำว่าผิดกิจการณ์อย่าง
โง่งเงลา. แล้วก็เนรคุณต่อคำว่า ผิดกิจการณ์อย่างโง่งเงลา;
เพราะว่าตน เคยรอดตัวมาด้วยวิธีผิดกิจการณ์ของพ่อแม่
แล้วก็มาเนรคุณ ไม่รู้จักคุณ. แม้ครูบา อาจารย์^๕
ที่ทำงานสำเร็จประโยชน์ ก็มีการใช้ผิดกิจการณ์ กับลูก-
ศิษย์หรือนักเรียนทั้งนั้น ไม่ใช่ว่าจะต้องเขียนตี หรือจะ
ต้องทำร้ายกันอย่างรุนแรง; ขอแต่ให้มันเจ็บขาด ให้มัน
ตรงไปตรงมา ให้มันแน่นอน. นักเรียนก็จะดี ถ้ามีครู

ที่ดี เป็นผู้เผด็จการโดยธรรม, ครอบครวันนั้นก็จะได้
ถ้ามีพ่อบ้านเป็นผู้เผด็จการโดยธรรม.

นี่อาตมาเห็นว่า นี่เป็นคำคำหนึ่ง ซึ่งจะต้องอธิบาย
กันเสียใหม่ ท่านทั้งหลายจงเก็บเอาใจความของเรื่องนี้ไป
พิจารณาตุดต่อไป.

๒. ว่าด้วย คำว่า “โลกุตตระ”.

ที่คำที่ ๒ คือคำว่า โลกุตตระ เข้าใจว่าทุกคน
เคยได้ยินคำคำนี้ว่า โลก, ว่าโลกุตตระ. บางคนอาจจะไม่เคย
ได้ยิน หรือว่าเคยได้ยินแล้วไม่สนใจ ฟังไม่ออกว่าอะไรก็เลย
ไม่สนใจ, มันก็เหมือนกับไม่เคยได้ยิน, แม้เคยผ่านหูมา
หลาย ๆ ครั้งแล้ว มันก็เท่ากับไม่ได้ยิน เพราะไม่สนใจ.

ที่นี้ ในส่วนที่ได้ยิน ได้รับคำสั่งสอน เรื่องโลกุตตระ
เขาอธิบายไว้มันเหลือเกิน. อาตมาใช้คำว่า “เหลือเกิน”
เหนือโลก เหนืออะไร อยู่เกินฟ้าไปอีกนูน, แล้วก็
เรื่องที่ต้องร้ออีกนาน; โดยเฉพาะคือ นิพพาน นี้ ต้องร้อ
กันอีกกษชาติ กัสสิขชาติ กัรยัชชาติ ในอนาคต จึงจะนิพพาน

จึงจะโลกุตตระ. เขาเอาโลกุตตระไปไว้ไกล, ไกลจนไม่รู้ว่าจะเอื่อมถึงกันอย่างไร, นั่นคือคำอธิบายผิด ๆ.

คำว่า โลกุตตระ ตัวหนังสือแปลว่า เหนือโลก; เหนือโลก ไม่ใช่ใต้โลก, หรือไม่ใช่จมอยู่ในโลก. คำว่า เหนือโลก นั้นแหละ คือ ไม่อยู่ใต้โลก ไม่จมอยู่ในโลก; ดังนั้นเราก็ยังคงมีชีวิตอยู่ในโลก ในสิ่งที่เรียกว่าโลก อยู่ด้วยกันกับโลก แต่เราไม่อยู่ใต้โลก คือไม่อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่า โลก.

ในโลกนี้มันมีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ชัมมารมณีย์ ที่จะเข้ามากระทบเราทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ. โลกอยู่ข้างนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส ฯลฯ อยู่ข้างนอก เป็นตัวโลกที่เราสัมผัสได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; พอมัน มาสัมผัสเข้ากับเรา เราเป็นอย่างไร เราอยู่ใต้อำนาจสิ่งเหล่านั้นหรือไม่? คือเราต้องรักที่มันน่ารัก, ต้องเกลียดที่น่าเกลียด, ต้องกลัวที่น่ากลัว ต้องโกรธที่น่าโกรธ, วิทกกังวลอลัชยอวารณ อิจฉา ริษยา เป็นต้น. นี้เรียกว่าอยู่ใต้โลก, คือจิตนั้นอยู่ใต้อำนาจของโลกเสียแล้ว; เมื่อสิ่งเหล่านั้นมาท่วมทับจิต

จิตอยู่ใต้โลกเสียแล้ว เป็นอย่างไร? ความทุกข์ทั้งนั้น
แหละ.

เวลาที่เราหายใจสะดวกหายใจสบาย, อย่างเดียวกันก็
ได้ สิ่งเหล่านั้นไม่มาครอบงำยับยั้งทรมานเรา เราหายใจ
สะดวก, จิตของเรากำลังเป็นอิสระ, ไม่มีโลกอะไรมา
ทรมานเรา; นี่คือโลกุตตระ, เวลานั้นชั่วขณะนั้นเราเป็น
โลกุตตระ, เราอยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของสิ่งที่เรียกว่าโลก
เมื่อใดจิตของเรา ไม่อยู่ใต้อำนาจการบีบคั้น ของสิ่งต่างๆ
สิ่งใดก็ตาม ซึ่งเรียกรวมกันว่าโลก เมื่อนั้นเรามีสภาพ, มี
ภาวะเรียกว่า อยู่เหนือโลก. ถ้าเมื่อใดจิตมันโง่ ทำผิด
เมื่อมีผัสสะ, โง่เมื่อมีผัสสะ สิ่งทีเรียกว่าโลก ทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ฯลฯ นั้น ทั้ง ๖ ทางนั้น มันก็ทรมาน
ครอบงำยับยั้งบุคคลนั้น. ที่มันนั่งร้องไห้อยู่ ก็เพราะว่า
โลกมันทรมานเขาเบียดเบียนเขา, หรือมันนั่งหัวเราะอยู่
นั่นก็คือโลกนั้นทรมานเขาเย้ยเขา ในลักษณะที่ทำให้หลงรัก
พอใจ. นี่ไม่อยู่เหนือโลก, หัวเราะก็ไม่อยู่เหนือโลก,
ร้องไห้ก็ไม่อยู่เหนือโลก, มีความทุกข์เพราะว่าสิ่งที่เรียก
กันว่าโลกนั้น มันยับยั้งหัวใจ. พุทธภาษาชาวบ้านกัน

สักหน่อยก็ว่า อย่าให้โลก หรือสิ่งที่^๕เป็นโลกนั้นย้ายหัวใจ
ได้ ก็เป็นโลกุตตระ; ถ้ามันย้ายหัวใจของเราได้ ก็คืออยู่
ใต้โลก เป็นโลกิยะ แผลงเนื่องติดกันอยู่กับโลก แล้วก็อยู่
ใต้ความบีบคั้นของโลก.

ต้องศึกษาให้รู้จัก ลักษณะ^๕นั้นกันให้จริงๆ ว่าเมื่อไร
เราอยู่ใต้อำนาจบีบคั้นของโลก; เมื่อไรจิตของเราไม่อยู่
ใต้อำนาจบีบคั้นของโลก เมื่อนั้นเป็นโลกุตตระ, ถ้า
ว่า ถูกโลกย้ายแล้วก็เรียกว่าเป็นโลกิยะ. คนธรรมดา
สามัญ แม้เป็นชาวไร่ชาวนาก็มีเวลาที่ว้าจืดว่าง ไม่ถูกเบียด
เบียนครอบงำย้ายเอา ตัวสิ่งที่เรียกว่าโลก มันก็เป็นโล-
กุตตระ. ดังนั้น โลกุตตระ จึงมีอยู่ที่นี้ อยู่เดี๋ยวนี้ ที่นี้
อยู่กับเรา, กลับไปกลับมาๆ อยู่กับโลกิยะ.

ในวันหนึ่ง คิณหนึ่งจิตใจของเราอยู่ใต้อำนาจของ
โลก หรืออารมณ์ในโลกเท่าไร? จิตใจของเราอยู่เหนือ
อำนาจอารมณ์ในโลกเท่าไร? ไปคิดดูบ้าง, ดูให้ดีเถอะจะ
พบว่า เวลาที่จิตใจของเราไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของโลกนั้น
จะมีมากกว่าเวลาที่เรตกอยู่ใต้อำนาจบีบคั้นของโลกคือ
กิเลส มันเป็นเวลา^๕ที่สั้นกว่าน้อยกว่า; โดยเฉพาะเวลาที่

เราไม่คิดนึกอะไรในทางกิเลสตัณหา, เวลาที่เรานอนหลับสบายดี, อะไรเหล่านี้ เรามีจิตใจอยู่เหนือการบีบคั้นของสิ่งที่เรียกว่าโลก. นี่คือโลกุตตระ ที่อยู่กับเรา; แม้ว่าเป็นโลกุตตระน้อยๆ มันก็มีความหมายเหมือนกันแหละ คือไม่มีความทุกข์ ไม่มีอะไรมาบีบคั้นให้เป็นทุกข์. ถ้าจะพูดให้เป็นภาษาปรมาตม์ สักหน่อยก็ต้องพูดว่า เมื่อใดที่ยึดมั่นถือมั่นในขั้นนี้ทั้งห้า เมื่อนั้นอยู่ได้โลก, เมื่อใดจิตไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นในขั้นนี้ใดๆ ว่างอยู่ เมื่อนั้นอยู่นอเหนือโลก.

เรื่องขั้นนี้ห้า นี้ก็พูดกันมานานแล้ว ทุกคนก็พอจะรู้จัก คือชีวิตนั้น ในบางเวลามันมีความหมายอยู่ที่ร่างกาย, บางเวลามันมีความหมายอยู่ที่ความรู้สึก ที่เรียกว่า เวทนา, บางเวลามันมีความรู้สึกหมายมั่นอยู่ที่ความมั่นหมาย ที่เป็นสัญญา นั้นเอง, บางเวลามันก็อยู่ที่ความคิดความนึก รู้สึกว่ามีผู้คิดผู้นึก, แล้วบางเวลามันก็อยู่ที่วิญญูณ คือสิ่งที่สามารถรู้สึก ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ทำอย่างนี้เรียกว่าขั้นห้า.

ถ้าเมื่อใดไปหลงยึดมั่นถือมั่นในขั้นห้านี้ ขั้นใดขั้นหนึ่งก็ตาม เมื่อนั้นเรียกว่าอยู่ได้โลก เพราะไป

ยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งซึ่งเรียกว่าโลก. สิ่งทีเรียกว่าโลกท่วมทับจิตใจอยู่. ถ้าพูดเป็นภาษาปรมัตถธรรม ตามหลักภาษานั้น ก็พูดอย่างนั้นแหละ เมื่อใดจมอยู่ในความยึดมั่นถือมั่นในขั้นนี้ ห้า เมื่อนั้นเรียกว่าเป็นโลกิยะ.

ทีนี้ บางเวลา มันไม่ได้จมอยู่ มันลอยตัว คือไม่มีเหตุปัจจัยที่จะทำให้เป็นอย่างนั้น มันก็ยังลอยตัวอยู่, ไม่จมอยู่ใต้ความยึดมั่นถือมั่นในขั้นนี้ห้า มันก็เป็นโลกุตตระ. ก็แปลว่าเรามีโลกิยะ กับโลกุตตระ สลับกันอยู่ตลอดเวลาตลอดคืน ตลอดเดือน ตลอดปี ตลอดอายุ ทำไม่รู้อีก?

เวลาที่สบายใจ นั้นแหละดูให้ดีๆ เวลานั้นเป็นเวลาที่จิตอยู่เหนือโลก; เวลาทุกข์ร้อนทนทรมาน เวลานั้นจิตอยู่ใต้โลก, คือใต้อิทธิพลของโลก ใต้อำนาจของโลก, ไม่ต้องเอาไปเก็บไว้อีก ร้อยชาติพันชาติ จึงจะบรรลุโลกุตตระ. นั้นเขาพูดแบบเก่า, ใครพูดก็ไม่รู้, พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ตรัส.

แต่พระพุทธเจ้าท่านก็จะตรัสอย่างหลักนี้ : ถ้าว่าเมื่อใด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มีผัสสะกระทำผิด เป็นไปผิด, โลกนั้นก็ครอบงำย้ายจิตใจ. ถ้าเมื่อใดทำถูก

มันก็ไม่ครอบงำย้ายจิตใจ, หรือว่าเมื่อมันไม่เกิดเรื่องผิด
เรื่องถูก มันก็ยังไม่ครอบงำย้ายจิตใจ, ก็มันยังอยู่ตาม
ธรรมชาติล้วน ๆ, มีจิตชนิดที่เป็นไปตามธรรมชาติล้วน ๆ
จิตนั้นก็ยังไม่พอที่จะอยู่เหนือโลกได้.

สำหรับชาวบ้านที่ไม่รู้ภาษาบาลี ไม่รู้ภาษาธรรมะ
อะไรมากมาย ก็ขอให้จำคำว่า เมื่อไรมันมีอะไรมาย้ายหัวใจ
ของเรา นั่นคืออยู่ใต้โลก, เมื่อไรไม่มีอะไรมาย้ายหัวใจของเรา
เมื่อนั้นอยู่เหนือโลก คือโลกุตตระ. แล้วก็ไปเทียบกันดูเถอะ
มันต่างกันอย่างไร? ในเวลาที่อยู่ใต้โลก กับเวลาที่อยู่เหนือ
โลก มันต่างกันอย่างไร? เวลาไหนหายใจสะดวก เย็นสบาย
เป็นสุข ไม่มีความระคายเคืองแม้แต่น้อย? ก็จะได้พอใจใน
สิ่งที่เรียกว่า โลกุตตระ เป็นเต็มพ้นกันเสียก่อน แล้วก็ค่อย
ขยายให้มันมากออกไป.

ถ้าผู้ใด ระวังอย่าให้เกิดอารมณ์ร้ายที่ย้ายหัวใจ
นั้นแหละพอ. ขอให้ทำอย่างนั้นเถอะ, ให้ทำได้อย่างนั้น
พอ, ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาชั้นสูงอย่างเพียงพอทีเดียว.

นี้อาตมาก็ถูกค่าอีกแหละ พอพูดอย่างนี้ พวกหนึ่ง
เขาบอกว่า เอะเรื่องโลกุตตระมาทำให้เป็นเรื่องง่าย ๆ ของ

ชาวบ้าน หรือของเด็ก ๆ ไป. มันมีอยู่อย่างนี้, มันอยู่อย่างนี้. ถ้าเอาอะไรมาพูดผิดไปจากที่พวกเขาพูดกันแล้ว เขาก็ว่า มิฉันทิฏฐิบบ้าง เขาก็ตำบ้าง เขาก็อะไรกันบ้าง; ไม่เป็นไร อาตมาทนได้ หรือว่าที่จริงก็ไม่ได้ทนดอก เพราะว่ามันไม่รู้สึกรู้สีก ไม่ถึงกับต้องทน. แต่ว่าขอให้ท่านทั้งหลาย ทุกคนรู้จักสิ่งเหล่านี้ ชนิดหรือว่า ในลักษณะที่มันเป็น ประโยชน์ ก็แล้วกัน.

ถ้าโลกุตตระจะต้องรอกันต่อตายแล้วตายอีก ๆ ไม่รู้จักสืบชาตินี้ ชาตินั้น จะมีประโยชน์อะไรเล่า? แต่ ถ้าว่าโลกุตตระมันคอยคุ้มครองเรา คอยพิทักษ์เราอยู่เต็มวัน ที่นี้ ให้หัวใจของเราไม่ตกอยู่ใต้อารมณ์หรือกิเลส มันมี ประโยชน์เท่าไรเล่า? มันต่างกันยิ่งกว่าฟ้าและดินเสียอีก. ฉะนั้น จงทำจิตให้มีลักษณะอยู่เหนือโลก แม้ตัวเนื้อโดย สมมติในร่างกายมันอยู่ในโลกนี้ แต่จิตอย่าอยู่ในโลกนี้ อย่า จมอยู่ในโลกนี้ ก็อยู่เหนืออำนาจของโลกนี้.

โลกนี้มีได้เพียงเท่าที่รู้สึกทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, มันมีเท่านั้นแหละ, แล้วเท่านั้นแหละ, อย่ามา ย่ำยีหัวใจของเรา อย่ามาทรมานจิตใจของเรา. เราไม่ต้องมี

ความทุกข์ทรมานหมองใจแต่ประการใด เพราะจิตใจ
 ของเรามันอยู่เหนืออำนาจของสิ่งเหล่านั้น. สิ่งเหล่านั้น
 จะมีอำนาจก็ต่อเมื่อเราโง่, ขอใช้คำหยาบคายหน่อย รูป เสียง
 กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ จะมาทำอันตรายเรา มาอยู่
 เหนือเรา ก็ต่อเมื่อเราโง่เท่านั้นแหละ. ถ้าเราไม่โง่ แล้ว
 เราแถม มีสติดี ด้วย สิ่งเหล่านั้นไม่อาจจะมาครอบงำเรา,
 ไม่อาจจะมาท่วมทับอยู่ในจิตใจของเรา, จิตใจของเราก็เป็น
 อิสระ.

แม้เป็นไปโดยธรรมชาติโดยบังเอิญ อย่างนี้
 ก็ยังเรียกว่า อิสระ นั่นแหละ, เรียกว่า หลุดพ้น นั่นแหละ,
 เรียกว่า วิมุตติ นั่นแหละ, เป็นวิมุตติโดยบังเอิญ โดย
 ชั่วคราว; แม้แต่อย่างนี้ก็ยังคงเรียกว่า วิมุตติหลุดพ้น,
 หลุดพ้นจากอำนาจบีบบังคับของสิ่งที่เรียกว่าโลก.

ฉะนั้น เรามีวิมุตติ คือ หลุดพ้นจากอำนาจนั้น
 ก็เรียกว่า โลกุตตระ คืออยู่เหนืออำนาจนั้น คือเหนือโลก.
 ใครทำได้มาก คนนั้นก็มีความสงบเย็นมาก, ชีวิตเป็น
 ของสงบเย็น เป็นนิพพานมาก, ใครทำได้น้อย ก็เย็นน้อย
 ร้อนมาก. ก็ลองคำนวณดู ตัวเราเองเท่าไร? เพื่อนของเรา

เท่าไร? เพื่อนมนุษย์เป็นอันมากของเราเป็นอย่างไร? ใคร
ร้อนมาก? ใครเย็นมาก? บางทีใครร้อนตลอดไปจนเป็นบ้า
ไปเลย.

นี่คือให้คิดว่า คำว่า “โลกุตตระ” นั้น เป็นคำที่ต้อง
อธิบายกันเสียใหม่ อย่างที่อาตมาพูดนี้. เขาอธิบายไว้แต่
ก่อนนั้นไม่สำเร็จประโยชน์ ไม่รู้จะใช้ประโยชน์อย่างไร
เป็นเรื่องในฝันไปเสียหมด. เกียวนี้จะให้เป็นเรื่องจริง
อยู่กับที่นี้ ในลักษณะที่จัดการกับมันได้, ไม่ใช่อยู่ใน
ลักษณะที่มันมีอำนาจเหนือเราไปเสียทั้งหมด แต่ให้มันอยู่
ในลักษณะที่เราจัดการกับมันได้ อย่าให้มันมาบีบคั้นเรา
ท่วมทับเรา.

นี่ก็คือ ธรรมะสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการ
ทำจิตให้หลุดพ้น, ทำจิตให้ว่าง, ทำจิตให้อิสระ, ทำจิต
ให้ปรกติ, แล้วมีความสุขจริง, รู้สึกได้ด้วยตนเองจริงๆ;
ไม่ต้องเหมา ไม่ต้องคาดคะเนฝันๆ ว่าสุขเว้ย, หรือจะได้อะไร
ความสุขในอนาคตเว้ย, นั้นมันฝันมาก. แม้ที่อยู่เกี่ยวพัน
ก็ยังฝัน ก็ต้องจงใจให้เชื่อว่าเรามีความสุข ไม่รู้จักความสุข
ลงไปตรงๆ ด้วยสันทิฏฐิโก.

ฉะนั้น ขอให้อะไรๆ มันเป็นสันทิฏฐิโกไปเสียหมด คือว่า ทั่วความทุกข์ก็ให้เป็นสันทิฏฐิโก รู้สึกว่ามันเป็นทุกข์จริง, เห็นว่ามันเป็นทุกข์จริง, สิ่งที่จะเอามาดับทุกข์เป็นสันทิฏฐิโก เห็นว่ามันดับได้จริง, แล้วก็มีการดับลงไปจริงๆ ที่เห็นได้จริง, แล้วก็มีผลแห่งการดับ, ดับทุกข์คือไม่ยอมให้กิเลสเกิดขึ้น.

ถ้าขยายความออกไปก็ว่า ไม่ยอมให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์, ขันธ์ใดขันธ์หนึ่ง มันก็ไม่มีทุกข์. สิ่งที่เราเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ก็อย่างๆ มารวมอยู่ในคำว่า เบญจขันธ์หรือขันธ์ห้าทั้งนั้น : ทรัพย์สมบัติ เงินทอง ข้าวของ วัชควายไธนา บุตรภรรยาสามี เกียรติยศชื่อเสียง; แม้แต่ความรู้สึกที่เรียกว่าบุญ ว่าบาป นี้ก็เหมือนกัน มันมารวมอยู่ในคำว่า ขันธ์ห้า ทั้งนั้น.

ที่มันรู้สึกอยู่ในเวลานั้น ก็เช่น เวทนา รู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ หรือ ไม่สุขไม่ทุกข์.

หรือที่มันหมายมั่นอยู่ในเวลานั้น เรียกว่า สัตถุญา, สัตถุญาว่าหญิงสัตถุญาว่าชาย สัตถุญาว่าได้สัตถุญาว่าเสีย สัตถุญาว่าผิดสัตถุญาว่าเมีย สัตถุญาว่ากำไรสัตถุญาว่าขาดทุน หรือ

สัญญาว่าสุขว่าทุกข์ก็ตาม ทั้งหมดนั้นมารวมอยู่ในคำว่า
สัญญาชั้นนี้ อยู่ในชั้นนี้ทำ.

คิดนึกเท่าไร ๆ ตามใจเถอะ สรุปแล้วมันมารวม
อยู่ในคำว่า สังขารชั้นนี้ อยู่ในชั้นนี้ทำ.

วิญญาณรู้แจ้ง ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เท่าไร
มันก็มารวมอยู่ในคำคำเดียวว่า วิญญาณชั้นนี้ อยู่ในชั้นนี้ทำ.

ฉะนั้น สิ่งที่จะยึดมันถือมัน มันก็คือชั้นนี้ทำ
เอง; ถ้าไม่ยึดมันถือมันเรียกว่าชั้นนี้ทำ, ถ้ายึดมันถือ
มันเข้าแล้ว เรียกว่า อุปาทานชั้นนี้ทำ. ชั้นนี้ล้วน ๆ เรียก
ว่าชั้นนี้ทำ ชั้นนี้มีอุปาทานยึดมันเข้าแล้วเรียกว่าอุปาทาน
ชั้นนี้ทำ มีอยู่ห้า. เมื่อใดมันเกิดเป็นอุปาทานชั้นนี้ ขึ้น
มาแล้ว เมื่อนั้นเราจมอยู่ใต้อำนาจของชั้นนี้ ให้อำนาจ
ของกิเลส ให้อำนาจของความทุกข์.

หรือว่าเมื่อมันได้อย่างใจ พอใจ หัวเราะว่าเรงอยู่
มันก็อยู่ใต้อำนาจของชั้นนี้ทำ คือเวทนาชั้นนี้ที่เป็นสุข
เมื่อนั้นก็เรียกว่าจมอยู่. สมมติว่าถูกลอตเตอร์รางวัลล้าน ๆ
ก็มาจิตใจอยู่จนเกือบจะเป็นบ้าอยู่แล้ว ทำไมจึงเกือบจะเป็น
บ้าเล่า? เพราะว่าความรู้สึกลั่นมันครอบงำ นั่นแหละ

คือ *จมอยู่ใต้สิ่งนั้น*, *จมอยู่ใต้ความพอใจ* ที่ว่าถูกลอตเตอรี่ มันบีบคั้นให้เราหัวเราะเป็นบ้าไปก็ได้ มันบีบคั้นให้เราเสียใจเป็นบ้าไปก็ได้ คือมันไม่ปรกติ.

เราอย่าให้ทั้ง ๒ อย่างนี้ คืออย่าให้ทั้งฝ่ายยินดี และทั้งฝ่ายยินร้าย ครอบงำเราได้ เมื่อนั้นแหละคือ โลกุตตระ; เช่นว่า *ถูกลอตเตอรี่* ล้าน ๆ อย่างนั้น ก็เห็นว่า โอ๊ย, เช่นนั้นเอง, *มันเช่นนั้นเอง*, ไม่หวั่นไหวในจิตใจอะไรเลย; นั่นแหละคือไม่จมอยู่ใต้สิ่งนั้น ยังอยู่เหนือสิ่งนั้น. หรือว่า *เงินหายหมด ไฟไหม้บ้านหมด* อะไรหมดก็เช่นนั้นเอง, *มันเป็นธรรมดาในโลกเช่นนั้นเอง* ก็ไม่เสียใจอะไรเลย, นั่นคือไม่อยู่ใต้นั้น ไม่อยู่ใต้อำนาจของขั้นฐัทำ หรือของสิ่งที่เป็นโลก นี้เรียกว่าโลกุตตระ.

ขอรับรองเป็นครั้งสุดท้ายว่า อย่าเห็นว่าคำว่าโลกุตตระนั้นไม่เกี่ยวกับเรา คำว่า โลกุตตระ หรือตรงกันข้ามคือ โลกียะ นั้นมันเกี่ยวกับเรา, เดี่ยวพลิกไปเดี่ยวนะ, คือเดี่ยวนั้นเป็นโลกียะ เดี่ยวเป็นโลกุตตระ แล้วแต่ว่าจิตนั้นมันกำลังโง่ หรือมันกำลังฉลาด มันกำลังจะยึดมัน หรือมันไม่ยึดมัน มันสลับกันอยู่กับความยึดมันหรือไม่

ยึดมั่น. เมื่อยึดมั่นก็อยู่ใต้โลก; เมื่อไม่ยึดมั่นก็อยู่เหนือโลก, อยู่เหนือโลกเรียกว่า โลกุตตระ เวลานั้นสบายดี ไม่มีอะไรจะสบายดีเท่านี้ เพราะว่าไม่มีอะไรปรุงแต่งให้เป็นทุกข์.

นี่ขอรับรองว่า อย่าเอาคำว่า โลกุตตระ ไปเก็บไว้เสียที่อื่น ให้เอามาใช้อยู่เป็นประจำวัน ก็ระมัดระวังรักษาปรับปรุงจิตของเรา ให้อยู่เหนืออารมณ์ทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา; เหมือนกับที่เราทำการงานทำอะไร เราระวังไม่ให้มันพลาด, ระวังแต่ให้มันถูกต้อง แล้วได้ผล. เราก็ต้องระวังจิตอย่างนั้นด้วยเหมือนกัน; อย่าให้จิตนี้พลาดลงไปอยู่ใต้โลก คือยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งรวมเรียกกันว่าโลก ก็อยู่อย่างเหนือโลก ที่นี้และเตียนนี้. ตัวอยู่ในโลกนี้ ก็อยู่ในโลกนี้ แต่จิตไม่ได้อยู่ใต้อำนาจของโลกนี้ นี้เรียกว่า โลกุตตระ; ถ้าตัวก็อยู่ในโลกนี้ จิตก็อยู่ในโลกนี้ จิตก็อยู่ใต้อำนาจของสิ่งต่าง ๆ ที่มีค่ามีความหมายในโลกนี้ เรียกว่าจมโลก ใต้โลก ทนทุกข์ทรมาน ที่นั่นแหละคือนรกอันแท้จริง. นี้คำที่ ๒ คือคำว่า โลกุตตระ.

๓. ว่าด้วย คำว่า “มรवासธรรม”

ที่นี้ก็คำว่า มรवासธรรม, อาตมาก็รำคาญมานาน
 คำว่า มรवासธรรม เขาจัดให้เป็นคำที่เข้าไปอยู่กับชาวบ้าน
 ไปอยู่กับมรवास. ที่จริง ธรรมะนี้เป็นเพียงเครื่องมือ;
 สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ นั้นมันเป็นเครื่องมือ, ใช้เพื่อจะ
 สำเร็จประโยชน์อยู่ในโลกก็ได้, ใช้เพื่อจะอยู่เหนือโลก
 ก็ได้, เพื่อไปนิพพานก็ได้.

มรवासธรรม มี สัจจะ คือ ความจริงใจ, ทมะ—
 บังคับตัวเอง, ขันติ—อดกลั้นอดทน, จาคะ—สละสิ่งที่ไม่
 ควรจะมีอยู่ในตนออกไปเรื่อย ๆ. ถ้าทำอยู่อย่างนี้ ไปถึง
 นิพพานก็ได้, แล้วเขามาเรียกเสียว่า มรवासธรรม มันก็มี
 ความหมายแต่เพียงว่าเป็นธรรมที่จำเป็นที่มรवासจะต้องใช้
 อย่างยิ่ง, มรवासที่จมอยู่ในกองทุกข์ในโลกนี้ จะต้องใช้
 อย่างยิ่ง.

ถ้ามรวาสนั้นเขาใช้มรवासธรรมทั้ง ๔ นี้ให้
 ถูกต้องแล้ว เขาจะโผล่ขึ้นมาเหนือโลก หรือโลกุตตระ;
 ถ้าเขาไม่มีธรรมะ ๔ ประการนี้ มรวาสนั้นจะจมอยู่ในโลก,
 ในใต้ก้นลึกของโลก, ทนทุกข์ทรมานอย่างยิ่งตามแบบของ

ฆราวาส. จิตใจของเขาตกจมอยู่ใต้สิ่งที่เป็โลก ที่ใคร ๆ ก็
เรียกชื่อกันว่า ทรัพย์สมบัติ เงินทองข้าวของ, วัว ควาย ไร่
นา บุตรภรรยาสามี, เกียรติยศชื่อเสียง, ทั้งหมดนี้คือโลก.
ถ้าฆราวาสไม่มีธรรมะ ๔ ประการนี้ เขาก็จะตกจมอยู่
ใต้โลก แล้วก็ทนทุกข์, หรือว่าก่อนแต่ที่เขาจะมีเงินทอง
ข้าวของ วัวควายไร่นา เขาก็ต้องใช้ธรรมะ ๔ ประการนี้
ฆราวาสนั้นจึงจะมีทรัพย์สมบัติ เงินทองข้าวของ วัว
ควายไร่นา.

ที่นี้ ครั้นเขาได้มาแล้ว เขาอุทิศสมบุรณ์ไปถวาย
ทรัพย์สมบัติ เงินทองข้าวของ วัวควายไร่นาแล้ว เขาก็จม
อยู่ใต้สิ่งนั้น คือสิ่งนั้นมันทำให้เป็นทุกข์ : มีเงินก็เป็น
ทุกข์เพราะเงิน, มีวัวมีควายก็เป็นทุกข์เพราะวัวควาย, มี
บ้านเรือนก็เป็นทุกข์เพราะบ้านเรือน, มีเรือสวนไร่นาก็
เป็นทุกข์เพราะเรือสวนไร่นา, มีลูกก็เป็นทุกข์เพราะลูก,
มีภรรยาก็เป็นทุกข์เพราะภรรยา, มีสามีก็เป็นทุกข์เพราะสามี.

ที่นี้ ทำอย่างไรที่จะไม่ให้สิ่งเหล่านี้มันเป็นทุกข์ชน
มา ? ก็คือ ใช้ธรรมะนี้ถอนตนขึ้นมา มี สัจจะ ทมะ ขันติ
อาคะ ถอนตนขึ้นมา, ถอนตนขึ้นมา, จนเป็นฆราวาสที่ไม่

จมอยู่ใต้กองทุกข์^๕ หมายความว่า ต้องใช้ธรรมะ ๔
 ประการนี้ตั้งแต่ขั้นต้นที่สุด^๕ ในหน้าที่ของฆราวาส ;
 ตั้งแต่หาทรัพย์สมบัติมาให้ได้ หรือทุกอย่างที่ฆราวาสควร
 จะมี หามาให้ได้. ครั้นหามาได้แล้ว ก็ใช้เป็นเครื่องมือ
 มือ ถอนตนขึ้นอยู่นืออำนาจของสิ่งเหล่านี้, มีจิตใจ
 เป็นอิสระ หรือเป็นโลกุตระ หรือหลุดพ้น แล้วก็สบายดี
 ยิ่งๆขึ้นไป จนบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

ฉะนั้น ฆราวาสธรรมนั้นเป็นเครื่องมือกลางๆ
 แล้วแต่จะใช้ ตั้งแต่ต้นจนปลาย. ถ้าพูดว่า มันเป็น
 เพียงเครื่องมือของฆราวาสล้วนๆ อย่างนี้แล้วไม่ถูก, มันไม่
 ยุติธรรมแก่ธรรมะชื่ออื่น.

อีกหมวดหนึ่ง ซึ่งจะมีปัญหาคล้ายๆ กัน แต่ไม่
 เหมือนกันทีเดียว เพราะเขาให้ชื่อเป็นอย่างอื่น เช่น อธิ-
 บาตทั้ง ๔ : ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา. ที่เรียกว่า
 อธิบาตทั้ง ๔ ใช้ความสำเร็จในโลกก็ได้, เหนือโลก
 ก็ได้ : แต่โดยเหตุที่เขาไม่เรียกมันว่า ฆราวาสธรรม เขา
 เรียกว่า อธิบาต สิ่งที่เกิดความสำเร็จ เลยเป็นกลางๆ
 สำเร็จที่ไหน ชั้นไหน ก็ได้ ก็เลยรอดตัวไป ไม่ถูกเข้าใจผิด

เหมือนกับคำว่า ขรวาาธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่จะใช้ถอน
ตนออกจากกองทุกข์ในระดับใดก็ได้.

เอาละเป็นอันว่า นี่ก็เป็นคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งต้อง
อธิบายทำความเข้าใจกันเสียใหม่ ให้มีความถูกต้องสามคำ
แล้วนะ เผด็จการณ้คำหนึ่ง โลกุตตระคำหนึ่ง ขรวาา
ธรรมคำหนึ่ง.

๔. ว่าด้วยคำว่า "ธรรม".

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า ธรรม นั้นเอง. ธรรม คำว่า
ธรรม นั้นเอง ตามธรรมชาในการพูดจาตามปรกติเราใช้กัน
แต่ในความหมายสูงและฝ่ายดี.

ที่จริงคำว่า ธรรม นี้เป็นคำกลางทั่วไปหมด ไม่ว่า
ฝ่ายชั่วฝ่ายดี ฝ่ายต่ำฝ่ายสูงอะไร, ก็เป็นสิ่งที่ทรงตัวอยู่
ตามธรรมชาติ. คำว่า ธรรม นั้น แปลว่า สิ่งที่มีนทรงตัวมัน
เองอยู่ตามธรรมชาติ, จะเป็นรูปธรรม ก็ทรงตัวมันเองอยู่
ตามธรรมชาติของรูปธรรม, จะเป็นนามธรรม มันก็ทรงตัว
มันเองอยู่ได้ตามธรรมชาติของนามธรรม, จะเป็นสังขตธรรม
มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันก็ทรงตัวมันเองอยู่ได้ด้วยการปรุง-
แต่งของเหตุปัจจัย ถ้ามันเป็นอสังขตธรรม ไม่มีเหตุปัจจัย

ปรุ่่งแ่่ง ก็ทรงตัวอยู่ได้ด้วยอำนาจของการที่ปรุ่่งแ่่ง. ฉะนั้นทุกสิ่งเรียกว่า ธรรมได้ทั้งนั้น เป็นวัตถุเป็นรูปธรรม ก็เรียกว่าธรรม, เป็นจิต เป็นวิญญูญาณ เป็นนามธรรม ที่ดีก็เป็่นกุศลธรรม, ไม่ดีก็เป็่นอกุศลธรรม กระทั่ง นิพพานก็เป็่นธรรม, คือมีการทรงตัวอยู่ตามธรรมชาติ, ฉะนั้นเราพูดกันภาษาธรรมต่างาย ๆ ว่า นับตั้งแต่ขุ่่นที่พัน ตั้งแต่ขุ่่นเม็ดหนึ่งขึ้นไปถึงพระนิพพาน ล้วนแต่เรียกว่า ธรรม, ธรรมในความหมายว่าเป็นธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ.

นี่ขอให้เห็นแจ่มแจ้งว่า คำว่า “ธรรม” นั้นหมายถึงอย่างนี้ หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร; แต่โดยมากเรา มาใช้แต่ฝ่ายดี ว่า มันเป็่นธรรม มันถูกต้อง และมันสูง หรือมันไม่ต่ำ คือมันจะพาไปในทางสูง นั้นเป็่นการใช้เพียง บางส่วนเท่านั้น. ที่ผิดก็ คือธรรมที่นำไปทางต่ำก็ธรรม; ความต่ำก็เป็่นธรรม, ความสูงก็เป็่นธรรม, ความชั่วก็เป็่นธรรม ความดีก็เป็่นธรรม.

ถ้ามองเห็นอย่างนี้แล้ว เรียกว่าเห็นอย่างถูกต้อง ก็จะไม่ยึดถือธรรมใด โดยความเป็นตัวตนหรือเป็น

ของของตน; อย่างหลักที่ว่า *ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา, คือสิ่งทุกสิ่งมันเป็นอนัตตา ไม่มีสิ่งใดที่ควรจะไปยึดถือเอา โดยความเป็นตัวตน.* ถ้าเราเข้าใจคำว่า ธรรม อย่างนี้แล้ว ก็จะไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด; ถ้าเราไปเข้าใจธรรมว่าดี ว่าสูง ว่าอะไรนี้ เราจะยึดมั่นธรรม นั้นเอง; พอยึดมั่นธรรมมั่นก็ เกิดเรื่องแหละ มัน ก็มีความทุกข์เพราะยึดมั่นธรรม นั้นแหละ, แล้วมันจะไม่ดีไม่สูงไปได้คอก. ถ้าไปยึดมั่นเข้าแล้ว มันจะไม่ดีไม่สูงไปได้ มันจะกลับตกต่ำลงมาเป็นไฟเผาผลาญ คนนั้น, จะเกิดตกลงมาเป็นสิ่งที่ร้ายกาจ กัดกินคนนั้น; เพราะว่าการธรรมทั้งปวงยึดถือไม่ได้.

ธรรมทั้งปวงยึดถือไม่ได้; พอไปยึดถือเอามั่นก็ กัดเอาคนนั้นแหละ แล้วมันจะไม่อยู่ในสภาพตามที่เข้าใจ กันมาแต่ก่อน. *พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนไม่ให้ยึดมั่น โดย ความเป็นสิ่งนั้นทุกสิ่งเลย ตั้งแต่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม จิต วิญญาณ หรือที่เขารู้กันอยู่ก่อนพุทธกาลว่า เป็น เทวดา เป็นมาร เป็นพรหม เป็นอะไร เป็นนิพพานในที่สุด. อย่าได้ไปยึดมั่นให้เป็นตัวตนขึ้นมา มันเป็นเพียงธรรมชาติ, เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติ.*

คำว่า เป็นธาตุตามธรรมชาติ นั้นแหละ คือความหมายของคำว่า ธรรม. สังขตธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, อสังขตธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, รูปธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, นามธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, มันจึงเป็นสัปดาห์ธรรมทั้งปวง, แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นให้เป็นตัวตนไม่ได้. พอไปยึดมั่นถือมั่นจะให้เป็นอย่างไร มันก็กักเอาทันที คือมันไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ เรียกว่ามันกักเอาทันที; แม้แต่เพียงหวังเท่านั้นก็ผิดหวังทันที, เพียงแต่ขั้นความหวังหวังจะให้เป็นอย่างไร, นี่มันกักเอาทันที คือมันไม่เป็นไปตามที่เราหวัง แล้วมันก็ผิดหวังทันทีที่เราหวัง. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วเราอยู่ใต้โลกแล้ว โลกมันกักเอาแล้ว, ไปยึดมั่นสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันจะกักเอา.

นี่จึงมีชีวิตอยู่อย่างที่ไม่ได้ไปยึดมั่นในสิ่งใด คือไม่เข้าไปเป็นทาสของสิ่งใด, ให้ธรรมทั้งปวงเป็นธรรมไปตามธรรมชาติ; แม้แต่จิตก็ไม่ยึดมั่นว่าจิตของเรา ว่าตัวเรา, อะไร ๆ เข้ามาสู่จิต ก็ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของเรา. นี่เรียกว่า ไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวเรา ไม่ยึดมั่นว่าของเรา, ยึดมั่นตัวเราเขาเรียกว่า อหังการ ยึดมั่นว่าของเราเขาเรียกว่า มมังการ,

ทีนี้เราเริงเริงมาตั้งแต่แรกคลอดมา พอคลอดมาก็เริงเริง,
 พอคลอดมาเริงเริงนี้เข้าใจไหม? คือพอคลอดจากท้องแม่แล้ว
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ทำงาน เห็นนั้น ได้ยินนี้
 คมนั้นคมนี่, แล้วก็เริงหลงรักในสิ่งที่น่ารัก, แล้วก็หลง
 เกลียดในสิ่งที่น่าเกลียด, นั่นแหละเราเริงเริงมาตั้งแต่เริงออก
 จากท้องแม่. หลงรักในสิ่งใดก็ยึดมั่นในสิ่งนั้น หลงเกลียดใน
 สิ่งใดก็ยึดมั่นในสิ่งนั้น จึงได้รักได้ จึงเกลียดได้; ฉะนั้นเรา
 จึงฝึกหัดยึดมั่นถือมั่นมาตั้งแต่ออกมาจากท้องแม่ เรื่อยมาจน
 บัดนี้ มันเหนียวแน่น ก็เรียกว่าอนุสัย, คือความเคยชินใน
 ความรู้สึกอย่างนั้น ก็เรียกว่าอนุสัย, เรียกเต็ม ๆ ก็ว่า
 อหังการะ มมังการะ มานานุสัย — ความเคยชินที่จะทำความ
 หมายมั่นว่าเรา ว่าของเรา. นี่ตัวเลวร้ายที่สุด มีอยู่ใน
 ทุกคนหนาชั้น ๆ ตั้งแต่เริงออกมาจากท้องแม่จนบัดนี้.

ขอให้หยุดคิดสักหน่อยว่า ใครรู้จักสิ่งที่มีอยู่หนา-
 แน่นในสันดานของเรา ซึ่งชื่อว่า อหังการะ มมังการะ มานานุสัย
 ทุกคนมีอยู่แน่นอนอัดอยู่ในสันดาน ใครรู้จักบ้าง? ถ้าไม่
 รู้จักเสียเลย นั่นก็คือไม่รู้จักศัตรูอันเลวร้าย ที่กักกินอยู่ใน
 ภายใน, แล้วจะทำอะไรได้ เพราะไม่รู้จักแม้แต่ศัตรู, แล้ว

ก็จะไปปราบศัตรูได้อย่างไรกัน, มันก็ล้มเหลวแหละ; ฉะนั้น
ต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ศัตรู ทุกระดับ ทุกชั้นตอน ทุกชนิด
เพราะมันมีอยู่ในจิต. เมื่อใดเราเกิดความรู้สึกเป็นทุกข์
แล้วก็ให้รู้เถอะว่า เอาแล้ว เจ้านี่ตัวหนึ่งแล้วทำงานแล้ว,
ก็ดูให้ดีกว่ามันเป็นอย่างไรมันเป็นเรื่องทางตา หรือทางหู
หรือทางจมูก เป็นเรื่องเข้าใจผิดอย่างไร? เป็นเรื่องของ
ความหลงรัก หรือเป็นเรื่องของความหลงโกรธหลงเกลียด?

ถ้าไม่สนใจเรื่องอย่างนี้ ไม่มีวันที่จะรู้จักกรรมะ หรือ
เข้าถึงพุทธศาสนา อามาขอทำว่า ให้คุณไปสร้างโบสถ์สัก
หมื่นหลังแสนหลัง ก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร ที่จะพ้นจาก
ความทุกข์ในขั้นนี้; เพราะบุญชนิดนั้นมันช่วยไม่ได้. ต้อง
เป็นปัญญา จึงเป็นบุญที่แท้จริง คือ มีปัญญา มองเห็น
ข้าศึกศัตรูที่มีอยู่ในตนนั้นแหละ แล้วลากหัวมันออก
มาฆ่าเสียให้ตาย นั้นแหละจึงจะได้.

เดี๋ยวนี้เราคิดอย่างไร หวังอะไรจะทำอะไร แล้วก็
ดูว่า สิ่งที่เราคิดและหวังและทำอยู่นั้น มันกำจัดสิ่งเหล่านี้
หรือไม่? มันกำจัดความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกู—ของกู
จนเคยชินเป็นนิสัยหรือไม่?

ความรู้สึกว่า ตัวกู—ของกู บาลีเขาใช้คำว่าอหังการะ มมังการะ. เรามีจนเคยชินเป็นนิสัยหรือไม่? เรา รู้จักมันหรือไม่? ถ้าไม่รู้จักแล้วเราจะไปฆ่าใคร? จะไปฆ่าศัตรูที่ไหน? ศัตรูมันอยู่ในภายใน มันกัดกินเอาทุกวัน.

ทีนี้ก็ต้องรู้จัก อย่างโง่เมื่อมีผัสสะ แล้วมันก็จะไม่ให้โอกาสที่ศัตรูของมันเกิดขึ้น หรือจะเจริญงอกงามใหญ่โตไป มีหน้าข้ามันยังจะตัดอาหารแห่งตัวกู—ของกู เสียไม่ให้ได้กินอาหาร ตัวกู—ของกู นั้นมันจะผอมลงๆ เรียกว่ามันบรรเทาอนุสัย ถ้าบาลีเขาเรียกว่า บรรเทาอนุสัย อนุสัยมันก็ลดลงๆ คือ ตัวกู—ของกู มันก็ผอมลงๆ สักวันหนึ่งมันก็หมดแหละ

นี่เรียกว่า ธรรมะที่ว่าจะต้องรู้ เพื่อไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด, แล้ว ตัวกู—ของกู มันก็ไม่เกิดจากสิ่งใด; ฉะนั้นเราก็จะ อยู่โดยว่างจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวกู จิตนี้ก็ไม่มีความทุกข์เลย, เป็นจิตที่เป็นอิสระ หยุคนิ่ง สงบเย็น, จะเรียกว่า จิตหลุดพ้น ก็ได้ จะเรียกว่า จิตอยู่ตามปรกติที่สุด ก็ได้, จะเรียกว่า จิตว่าง ก็ได้; แต่พูดอย่างนั้นดูก็ค่า เพราะคนเขาไม่เข้าใจคำว่า “ว่าง” แล้วเขาก็ค่า.

แต่ถ้าพูดว่า จิตสงบ จิตเย็น จิตหลุดพ้น จิตเป็นอิสระ นี้
ไม่ถูกต้อง เพราะเขาเข้าใจความหมายนั้นได้ง่าย. นี่คือคำ
ที่เราจะต้องรู้ และอธิบายกันเสียใหม่.

ทีนี้ก็มาถึงข้อเท็จจริงอันหนึ่งว่า ชื่อ หรือ คำที่ใช้
เรียกธรรมะ ทุกชนิดทุกชื่อนั้น ชื่อทุกชื่อนั้นไม่ใช่คำหรือ
ภาษาวิเศษวิโสอะไร. ผู้ที่รู้จักคนแรก รู้ธรรมะชื่อนั้นคนแรก
เขาไปเยี่ยมเอาคำของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านเขาใช้อยู่ในบ้าน
เรือนตามธรรมดา มาใช้เป็นชื่อของธรรมะที่พบใหม่.

ยกตัวอย่าง เช่นคำว่า เย็น ชาวบ้านรู้จักดี, อะไร
เย็นนั้นมันดีกว่าร้อน มันสบาย มันสงบสุข มันสงบเย็น.
เขารู้จักคำว่าเย็นอยู่ก่อนแล้ว นับตั้งแต่ถ่านไฟเย็น ถ่านไฟ
ร้อน, แกรงกับมันร้อนกินไม่ได้ เย็นมันกินได้, หรือว่าถ้า
อากาศเย็นมันก็สบายกว่าอากาศร้อน. ฉะนั้น คำว่าเย็นนี้
เป็นคำที่มีความหมาย เป็นที่พอใจของมนุษย์เราอยู่แล้วตาม
ธรรมดา, มนุษย์ตามธรรมดาก็ชอบเย็น ๆ.

ทีนี้ต่อมา มนุษย์ จะเรียกว่ามนุษย์ที่ไม่พอใจเพียง
เท่านั้น ออกไปค้นหาความเย็นอื่นในป่าในดง เป็นฤาษี
มุณี โยคี อะไรก็ตาม ไปอยู่ตามถ้ำตามเขา เขาไปค้นหาจน

พบเย็นอื่นที่ดีกว่านั้น ; ในขั้นแรกก็พบเย็นเมื่อจิตสงบ
เมื่อจิตเป็นสมาธิ. พอทำสมาธิได้ในขณะที่เป็นปฐมฌาน,
จิตได้สัมผัสความเย็นของปฐมฌานนั้น, ธรรมะที่พบใหม่นั้น
เขาก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรให้เพื่อนกันฟังถูกเขาก็ต้อง เรียกว่า
ความเย็น อยู่นั่นเอง. “ฉันไปพบเย็นใหม่แล้ว จะมาบอก
แก่” ก็เป็น ความเย็นในอันดับแรก คือปฐมฌาน. คน
นั้นจึง เอาปฐมฌานเป็นความเย็นคือเป็นนิพพาน ก็
บอกให้คนทั้งหลายรู้ โอ, นี่ความเย็นใหม่ พบใหม่ เย็นจริง
เย็นจิตใจ เย็นจริง ก็ตื่นเต้นกันทั้งบ้านทั้งเมือง ก็เอาเย็น
คำเดิมนั้นแหละใช้ให้แก่สมาธิในขั้นปฐมฌาน.

ต่อมาจะมีมุนีฤาษีอะไรก็ตาม ที่เขา คั่นต่อไปจน
พบสมาธิที่ยิ่งไปกว่านั้น คือทุติยฌาน เย็นกว่า, แล้ว
ก็ว่า โอ, เย็นอยู่ที่นี้เว้ย, เย็นอยู่ที่นี้. ขอดอนพวกนั้นที่
แรก มาเย็นกันที่ทุติยฌานนี้ มันมาอย่างนี้, มาอย่างนี้ จน
กระทั่งถึงจตุตถฌาน ก็สิ้นสุดฝ่ายรูปฌาน, ไม่มีคำอะไร
เกิดขึ้นใหม่ หรือแปลก ก็คำว่า เย็น นั้นแหละคือ
นิพพาน.

ต่อมาเขาค้น ๆ ไปจนพบประเภทอรุณมาน ซึ่ง
ละเอียดกว่าประณีตกว่า กระทั่งถึงอากิญจัญญายตนะ เรียก
ชื่อว่านิพพานอยู่นานทีเดียว. ถ้าคุณตามพระบาลีแล้ว
อากิญจัญญายตนะเป็นชื่อของนิพพานมานาน แล้วก็ในหลาย
ลัทธิหลายศาสนาในยุคนี้ จนกว่าจะพบแนวสัจญาณาสัจญา-
ยตนะ.

พระพุทธเจ้า พ้อออกบวชก็เข้าไปศึกษาในลัทธิ
พวกนี้ ท่านก็พบว่า “โอ้, เย็นเท่านั้นไม่ใช่ที่สุด ฉันไม่เอา
ยังไม่เอา” จึงไม่ยอมหยุดอยู่เพียงเท่านั้น ไปค้นหาความเย็น
ตามแบบของพระองค์ ก็ได้พบความสิ้นไปแห่งกิเลส,
ความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ, โอ, เย็น ๆ. ที่นี้ไม่มี
ใครอาจจะหาพบให้เย็นกว่านี้อีกแล้ว เรื่องมันก็จบ. ความ
เย็นหรือนิพพาน มันก็ไปสิ้นสุดอยู่ตรงที่ความสิ้นไป
แห่งราคะ โทสะ โมหะ ก็ยังเรียกว่า เย็น อยู่นั่นเอง, คำ
เดียวกับคำว่า นิพพาน ๆ ที่เด็ก ๆ มันร้องตะโกนมาแต่ใน
ครรภ์ว่า พี่หรือแม่ก็ตามเดี๋ยวนี้ข้าวนิพพานแล้ว ข้าวมั
นิพพานแล้ว มากินได้แล้ว.

นี่มันน่าหัวใจไหม? คำว่า "นิพพาน" มันหมายถึง
 อย่างนั้น: ทำของที่มันร้อนอยู่ให้เย็น *บาลีใช้ปรากฏอยู่
 ในพระไตรปิฎก* ข้างทองเอาน้ำรดโลหะที่ร้อนๆ ให้เย็น ก็
 ใช้คำว่า *ทำให้มันนิพพาน*. เขาเผาทองจนลุกโชนแล้วก็บ
 ออกมารอโอกาสหนึ่งเอาน้ำรดลงไป นี่เรียกว่า *ทำให้มัน
 นิพพาน นิพพาเปยย* เรียกว่า *ทำให้มันนิพพาน*.

นี่ขอให้มองให้เห็นตรงที่ว่า คำธรรมะทั้งหลาย
 นั้น คือคำชาวบ้านธรรมดาสามัญ^๕ ถูกยืมไปใช้, ถูก
 ยืมคำว่า เย็น ไปใช้เรียกความสิ้นไปแห่งกิเลส เรียกว่า
 นิพพาน ตามเดิม. คำเดียวกับที่เด็กใช้อยู่, พุดอยู่ในครัว
 คำว่า นิพพานตามเดิม แต่เดี๋ยวนั้นเป็นความเย็นของความสิ้น
 ไปแห่งกิเลส.

ทีนี้ในทางสิ่งที่ตรงกันข้าม เรารู้จักของสกปรก
 อูจจาระ บั๊สสวะอะไรที่มันสกปรก เรียกกันว่า ของ
 สกปรก, ของสกปรก อยู่เป็นประจำ. ทีนี้ถ้าชิมนี้ คนใดก็
 ตาม เขาไปรู้จักกิเลส คือความรู้สึกเลวร้ายที่เกิดขึ้นในใจ ที่
 เรามาเรียกที่หลังว่า *โลภะ โทสะ โมหะ* นี้เรียก *มันว่ากิเลส
 ก็คือของสกปรก*, ของสกปรกที่ลึกลับ *โลภะ โทสะ โมหะ*

หรือชื่ออะไรก็ตามอีกมาก ที่ล้วนแต่เรียกว่า กิเลส, กิเลส คือของสกปรก.

ที่นี้ก็เรื่องที่ดีับกิเลส ก็คำว่า มรรค มคฺค คือ หนทาง, ถนนหนทาง ที่เรียกว่ามรรคา มรรคา ถนนหนทาง ที่เดินไปไหนมาไหน ใคร ๆ รู้จักดี ก็เรียกว่ามรรค อยู่แล้ว. ที่นี้เมื่อเขากันพบเย็นสูงสุด คือนิพพาน, เขากันหาวิธีที่จะ ถึงนิพพาน, พอพบเข้าว่าทำอย่างนั้น ๆ จะถึงนิพพาน, เขาก็มีคำว่า ถนนมคฺคมาใช้อีกที่หนึ่ง เรียกว่า มคฺค ม็องคฺ แปล, อัญฐังคิกมคฺค—มคฺคะม็องคฺแปล, มันคือ ถนนสำหรับ เดินนั่นเอง.

นี่คอยสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ใจความสำคัญนั้น ต้องการ ให้รู้ว่า คำธรรมะนั้นไม่ใช่คำวิเศษ วิโสอย่างไรก็ไม่ใช่ คือคำธรรมดาที่ชาวบ้านใช้พูดอยู่ก่อนแล้ว, แต่เมื่อเขา ไปพบเรื่องทางจิตทางวิญญาณ ไม่รู้จะเรียกชื่อมันว่าอย่างไร ก็ต้องยืมเอาคำเหล่านี้ไปใช้. ครั้นมาถึงยุคนี้ เราไม่ได้ เข้าใจอย่างนั้น ไม่ได้รู้สึกอย่างนั้น ไม่ได้เห็นเหตุการณ์ อันนั้น. เราได้รับการสอนมาในฐานะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ สูงสุด, สูงสุดจนไม่รู้ว่าจะสูงสุดกันอย่างไร เลยเป็นคำที่เข้าใจ

ยาก, เพราะเราให้ความสำคัญศักดิ์สิทธิ์หรือความสูงสุดมากเกินไป หรือว่า ให้ความสำคัญหมายไปในทางที่มันผิดธรรมดา เราจึงไม่รู้จักความหมายของคำว่า นิพพาน, ไม่รู้จักความหมายของคำว่ากิเลส ไม่รู้จักความหมายของคำว่า มรรค มคค.

ดังนั้นเราอย่าสะอึก หรืออย่ายึดถือให้มันมากมายเกินไปนัก มันจะเหลือวิสัย. ความโง่ของเรานี้มันจะทำให้ธรรมะเหลือวิสัย, เช่นคำว่า นิพพาน มันจะเหลือวิสัยของเรา. ถ้าเราไปให้ความสำคัญยึดมันถือมันสูงสุดไป มันจะเหลือวิสัย; ถ้าเอามาให้เห็นว่า ธรรมดาก็หมายถึงความเย็น ความสงบเย็น ในความหมายที่ลึกๆไปเท่านั้น ก็พอจะรู้สึกว่าจะไม่เหลือวิสัย, แล้วก็เข้าใจค่าเหล่านั้นดีขึ้น ว่า นิพพาน คืออะไร, กิเลสคืออะไร, มรรคมีองค์แปดคืออะไร.

ที่นี้ที่ใกล้เข้ามาอีก ก็คือคำว่า พุทธะ ธัมมะ สังฆะ เรารู้สึกสูงจนต้องยกมือไหว้ท่วมหัวทันที เมื่อได้ยินคำว่า พุทธะ. ในศาสนาไหนก็เหมือนกัน พอเขาออกชื่อสิ่งสูงสุดพระเจ้า เป็นต้น เขาจะต้องยกมือขึ้นเหนือหัว แล้วกล่าวคำใดคำหนึ่งออกมาทันที ให้มันเป็นสิ่งสูงสุดไปเลย. นี้

เป็นเรื่องปิดบังตัวเอง ให้เห็นยากให้เข้าใจยาก ไม่เห็นว่าที่แท้ มันก็คือความหมายอย่างนี้ ๆ แต่ให้มันจริงกว่าให้มันลึกกว่า.

ยกตัวอย่าง ด้วยคำว่า พุทธะ ธรรมะ สังฆะ ก็ได้ คำว่า *พุทธะ* นั้นแปลว่า *คนตื่นนอน*, *พุทธะ* แปลว่า *คนตื่นนอน*. คนที่หลับนั้นเห็นอยู่ว่ามันไม่ไหว ต่อเมื่อตื่นนอนแล้วจึงจะทำอะไรได้ หรือจะปลอตกัย. ที่นี้ โยคี มุนี เขามาพบว่า *ยังมีความหลับอย่างอื่น คือหลับของกิเลส*; ถ้าเราตื่นจากหลับนั้น ก็คือ *คนตื่นนอน* ก็เรียกว่า *พุทธะ*, คือคนตื่นนอน. *พุทธะ* แปลว่า *คนตื่นนอน* แต่หมายถึงนอนชนิดที่นอนด้วย *กิเลส*, หลับด้วยกิเลส ตื่นมาเสียจากกิเลสก็ตื่นนอน. ถ้าเราถือเอาความหมายอย่างนี้เป็นมาตรฐานแล้ว เราก็คจะเข้าใจคำว่า *พุทธะ* ที่ขึ้น, อย่าเป็นคนหลับ จงเป็นคนตื่นจากหลับ.

ธรรมะ ก็เหมือนกัน คือความหมายว่า *ทรงตัวอยู่ได้ ตามธรรมชาติ*, เป็นของที่ทนต่อการกระทบกระทั่ง, เป็นสิ่งที่ *ทรงตัวอยู่ได้* เพราะไม่มีอะไรทำให้เปลี่ยนแปลง. คำว่า *ธาตุ* ตามธรรมชาติ, *ธาตุตามธรรมชาติมันทรงตัวอยู่ได้* อย่างที่ไม่มีใครจะไปเปลี่ยนแปลงมันได้. แม้ว่าคนเดี๋ยวนี้เขาจะเปลี่ยนแปลงปริมาณหนึ่ง ๆ ให้เป็นอย่างอื่นไปได้, มัน

ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงถึงที่สุดคอก มันยังมีส่วนที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ อยู่ในส่วนที่มันได้เปลี่ยนแปลงกระจัดกระจายออกไปแล้ว.

ฉะนั้น จึงถือเอาความหมายว่า มันเป็นสิ่งในตัวมันเอง, เข้มแข็ง ฉียบขาด เปลี่ยนแปลงไม่ได้ นั่นแหละ เป็นความหมายของคำว่า ธรรม, ธรรมะมีค่าเหมือนกับพระเจ้าแหละ. ถ้าเรามองเห็นว่า โอ, สิ่งนี้มีอยู่ในทางโลกมันก็มี ในทางภาษาชาวบ้านธรรมคาก็มีอยู่ แต่ไม่ลึกซึ้งเท่าทางจิตใจ. เรายืมคำธรรมคาก็ใช้อยู่ในภาษาชาวบ้านไปใช้เป็นภาษาธรรมะ คือเรื่องที่พบใหม่.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า *สังฆะ* หรือ *สังโฆ* วัวควายที่เดินอยู่เป็นฝูงๆ, *ความเป็นฝูงๆ* นั้นเรียกว่า *สังโฆ*. *สังโฆ* ก็คือฝูงควาย, *สังโฆ* ก็คือฝูงวัว ฝูงแพะ ฝูงแกะ อะไรก็ได้. ต่อมาเขาไปพบฝูงของพระอริยเจ้า ฝูงของบุคคลผู้หลุดออกมาจากโลก มาอยู่เหนือโลก เลยต้องแยกฝูงออกไปจากคนธรรมดา. ท่านไม่อยู่ในฝูงคนธรรมดาเสียแล้ว ก็ไปอยู่ในฝูงแบบของท่าน, ฝูงของพระอริยเจ้า เลยยืมเอาคำว่า ฝูงๆ

นี้ เช่น ผุ้ววผุ้วกวางนี้ ไปใช้กับผุ้วของพระอริยเจ้า ขึ้น
มาอีก.

นี่ ไม่ใช่มุ่งหมายจะลบหลู่ สิ่งสูงสุดเหล่านั้น แต่
บอกให้รู้เกี่ยวกับข้อ. ถ้าเราเข้าใจความหมายของข้อ
นั้น ๆ ดีแล้ว เราจะเข้าใจความหมายของคำนั้น ที่เปลี่ยน
ไปอยู่ในระดับสูงได้ที้ง่าย, และโดยง่าย. ขอให้ใช้วิธีนี้
เป็นเครื่องมือ ศึกษาให้เข้าใจธรรมะ.

ฉะนั้น อย่ารำคาญที่เขาจะต้องบอกท่านทั้งหลาย
ก่อนเสมอว่า คำคำนี้โดยพยัญชนะหมายความว่าอะไร, โดย
อรรถะหมายความว่าอะไร. โดยการปฏิบัติได้, ใช้ปฏิบัติได้
หมายความว่าอะไร. นักศึกษาสมัยนี้ โง่ โง่ที่สุดเลย พอ
ได้ยินอธิบายว่าโดยพยัญชนะอย่างไร, โดยอรรถะอย่างไร ๆ
ก็ว่าเสียเวลา ขว้างทิ้งเลย ไม่อ่านแล้ว คือไม่รู้ว่ามัน จะต้อง
ศึกษาจนถึงขนาดว่า โดยพยัญชนะนั้นเป็นอย่างไร,
โดยอรรถะนั้นเป็นอย่างไร.

คำว่า พุทฺธะ โดยพยัญชนะ ก็แปลว่า ผู้ตื่นนอน
เข้าใจได้ทันทีว่า ผู้ตื่นนอน, โดยอรรถะ มันก็ตื่นจากการ
นอนหลับของกิเลส. นี่ชัดขึ้นไป โดยประยุกต์ก็ว่า มัน

เป็นสิ่งที่เราจะต้องทนนอน, เราจะต้องทนนอน คือตื่น
จากหลับของกิเลสให้จนได้.

ถ้าเข้าใจทั้งโดยอรรถะ โดยพยัญชนะ โดยประยุกต์
ประยุกต์ นี้ก็จะดี, จะเข้าใจในคำเหล่านั้นได้ดี. ฉะนั้น
อย่าเบื่อก่อนที่จะฟังคำเทศน์ คำอธิบาย โดยพยัญชนะ โดย
อรรถะ โดยประยุกต์ จะช่วยให้เข้าใจความหมายของธรรมะ
นั้นเร็วขึ้น.

นี่ข้อนี้คือบอกให้ทราบว่า ภาษาธรรมะทั้งหลาย
สูงสุด แม้คำว่านิพพาน สูงสุดเท่าไร, เหมือนคำเดียวกับ
คำว่า นิพพานของถ่านไฟ นิพพานของข้าวของแกง ของ
ที่มันร้อน ๆ กินไม่ได้ ต้องรอให้เย็นจึงกินได้นั้น ความหมาย
เดียวกัน ที่นี้เราก็นึกถึงเรื่องคำ ๆ นี้ว่า ถ้าเย็นเหมือนกับ
อาบน้ำ มันก็ดี แต่มันยังเย็นไปกว่านั้นอีก เพราะมันอาบ
จิตใจ อาบน้ำธรรมะให้จิตใจมันเย็น มันก็เย็นกว่าอาบน้ำ
ธรรมดา; แต่มันเย็นในความหมายที่สูงกว่านั้น, ถ้าจะเย็น
อย่างน้ำแข็งก็คงไม่ไหวเหมือนกัน, เย็นมันเย็นจนตายเสีย
อีก, มันเย็นชนิดที่ปลอดภัย. เย็นของนิพพาน เมื่อใด
ไม่มีกิเลส เมื่อนั้นก็ไม่ร้อน, และก็ไม่ได้เย็นตามภาษา

คน; ไม่ร้อน ไม่เย็น นั่นแหละคือ เย็น ตามภาษา
นิพพาน, เย็นชนิดที่ไม่ร้อนไม่เย็น นั่นแหละคือ เย็นอย่าง
ภาษาธรรมะสูงสุด.

ทีนี้มาถึงคำอีกคำหนึ่ง เมื่อตะกัณยังลืมไปอีกคำ
หนึ่ง คือคำว่า *มรรค* คือ *หนทาง*. ทีนี้คำว่า *ผล* ก็คือ *ลูกไม้*,
ผลก็คือลูกไม้. *มรรค ผล นิพพาน* : มรรค คือหนทาง, ผล
คือลูกไม้ที่กินได้, *เราจักผลไม้วากินได้ แล้วก็พอใจที่จะ
ได้ผล* และมีผล. พอเรื่องทางจิตใจ คำว่า ผลก็คือลูกไม้
ลูกไม้ที่ได้มาจากการ ปฏิบัติคือมรรค. นี้รวมอยู่ในเรื่อง
ที่ว่า ทุกคำนี้ย่อมมาจากคำชาวบ้านธรรมดา ซึ่งเด็ก ๆ ก็พูด
กันอยู่.

๕. ว่าด้วยคำว่า “เวลา”.

ทีนี้มาถึงคำที่ต้องอธิบายกันเสียใหม่ คือคำว่า เวลา.
คำว่าเวลา นี้ เรามักจะเข้าใจผิด จนพูดว่า เวลาหนึ่งเดือน
หนึ่งปี หนึ่งนาทึ หนึ่งวินาที เวลาแก่นั้น นั้น ไม่ใช่เวลา,
นั่นมัน เป็น *เครื่องกำหนดเวลา* ว่ายาวเท่าไร นานเท่าไร
สมมติบัญญัติกันขึ้นมาเอง ว่าหนึ่งขณะจิต หนึ่งวินาที

หนึ่งนาที หนึ่งชั่วโมง หนึ่งวัน หนึ่งเดือน หนึ่งปี นั้นไม่ใช่เวลา, มันเป็นเพียงคำบัญญัติสำหรับวัดเวลา หรือกำหนดเวลา; ตัวเวลาที่แท้จริงไม่ใช่สิ่งนั้น.

ตัวเวลาที่แท้จริงร้ายกาจมาก, เป็นสิ่งที่ร้ายกาจที่สุดเลย. สิ่งที่เราเรียกว่า เวลา เป็นความหมายถึงสิ่งที่^๗เป็นผลของกิเลสหรือความทุกข์. จะพุดนำเสียก่อนก็ได้ว่า เวลา คือสิ่งที่กักกินเราอยู่ตลอดเวลา, สิ่ง^๘ที่กักกินเราอยู่เป็นประจำคือเวลา. เวลาคือระยะอันหนึ่ง ^๙ตั้งต้นที่ความอยาก แล้วจนกว่าจะสมอยาก. พอเราลงมืออยากก็เป็นจุดตั้งต้นของเวลา แล้วทำไป รอไป ๆ จนกว่าอันนั้นมันจะเลิกอยาก เพราะสมอยาก หรือทำไม่ได้อะไรก็ตามใจ; มันเลิกอยากจากความอยากถึงความเลิกอยากนั้นคือเวลา, ตลอดระยะนั้นมันกักเราเจ็บปวด. พอเราอยากแล้วกว่าจะได้สมอยาก นั้นคือเวลาหนึ่ง ๆ, มันจะนานหนึ่งเดือน หนึ่งวัน หนึ่งชั่วโมง ก็ตามใจ สิ่งที่เราเรียกว่า เวลา นั้นคืออย่าง^๕นี้.

อย่าเข้าใจว่า เวลาไม่มี อย่าเข้าใจผิด ๆ ว่า เวลาเป็นเรื่องมายา ลม ๆ แล้ง ๆ ไม่มีตัวจริง มันจริงยิ่งกว่าจริง คือ

มันกักรเราอยู่จริง ๆ. พอเริ่มต้นอยากมันก็เริ่มกั๊ด, แล้วกั๊ด ๆ กั๊ด ๆ กั๊ดอยู่ จนกว่าจะหยุดเลิกความอยากอันนั้น นั่นแหละคือเวลา, นั่นคือตัวปัญหา ที่เราจะต้องกำจัดเวลาเสีย อย่าให้มันกั๊ดเรา. ถ้าเรากำจัดเวลานั้นเสียได้ ไม่มีความหมายและไม่กั๊ดเรา เราเป็นพระอรหันต์.

พระอรหันต์เป็นผู้กั๊ดกินเวลา, เวลาเป็นสิ่งที่กั๊ดกินมนุษย์ปุถุชน. เวลาที่กั๊ดกินเรามนุษย์ปุถุชน แต่พระอรหันต์เป็นผู้กั๊ดกินเวลา คือยกเลิกเวลาเสียได้. ท่านอยู่เหนือการถูกกั๊ดกินโดยเวลา; ท่านไม่ถูกกั๊ดกินโดยเวลา เรียกว่าหลุดพ้น เป็นพระอรหันต์. ฉะนั้นเราทนทุกข์-ทรมานอยู่ ด้วยความอยาก จนกว่าจะหยุดอยาก.

ข้อนี้ต้องเป็นสันตสิทฎฐิโกแก่ท่านทั้งหลายเสียก่อน เพียงแต่ได้ยินอาตมาว่าฉันไม่สำเร็จประโยชน์ดอก มันเป็นคำพูด, ต้องไปดูให้เห็นเป็นสันตสิทฎฐิโก ว่าเราเป็นอยู่จริง ทั้งวันทั้งคืน. เรามีเวลาที่กั๊ดกินเราอยู่จริง กั๊ดแรงบ้าง กั๊ดอ่อนบ้าง กั๊ดเจ็บปวดบ้าง ไม่สู้เจ็บปวดบ้าง. ขอให้รู้และเห็นสิ่งที่เรียกว่าเวลา ซึ่งมีอยู่จริง กั๊ดเราจริง อยู่เป็นประจำ.

นี่คือการศึกษารรณะอย่างแท้จริง จะพูดว่า ดีกว่า
ศึกษาพระไตรปิฎก ก็ได้เหมือนกัน แต่เดี๋ยวจะหาว่าเหยียด-
หยามพระไตรปิฎกเสียอีก. ถ้าว่าท่านทั้งหลายจะย้อนนึกเข้าไป
ไปศึกษาในภายใน ว่าเวลามันกัดกินเราอย่างไร? พอเราอยาก
ก็คือเกิดกิเลสแห่งความอยาก กิเลสแห่งความอยากเกิด
เวลาก็ตั้งต้น. แล้วมัน กัดกินหัวใจเราอย่างไร? เราก็
ดูให้เห็น นั่นแหละคือเห็นธรรมะอย่างยิ่ง อย่างแท้จริง
ดีกว่าอ่านพระไตรปิฎก เสียอีก. หรือจะให้พูดก็ต้องขอพูด
ว่า อ่านพระไตรปิฎกเล่มข้างในกันบ้าง อย่างัวอ่านแต่
พระไตรปิฎกเล่มข้างนอกในตู้.

ทุกคนแหละ ต้องไป ทำให้เป็น สันติภูมิจิโก
เห็นชัดเจนไปว่า รากะอย่างไร, โทสะอย่างไร, โมหะอย่างไร,
เกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร, โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวร้ายที่สุดคือ
ตัณหา. *ตัณหา* แปลว่า *ความอยาก*; แต่มันจำกัดความนะ
ต้อง *อยากด้วยความโง่จึงจะเป็นตัณหา*, ต้องการด้วยความ
โง่จึงจะเรียกว่าความอยาก. ถ้าต้องการอย่างปรกติธรรมคา
สามัญ หรือ ต้องการด้วยสติปัญญา ท่าน ไม่เรียกว่า
ตัณหา, ที่พบท่าน เรียกว่า *สังกัปปา* โดยมาก, *สังกัปปา* คือ
ความต้องการตามปรกติ ไม่ด้วยกิเลสตัณหาแต่ด้วยสติปัญญา.

นี่เรามาโน้; เมื่อมีอะไรมากระทบตา หู จมูก
 ลื่น ภาย ใจ แล้วมันก็เกิดความอยากด้วยความโน้ นี้เรียก
 ว่าตัณหา. ตัณหานั้นคือความอยาก, ที่พอตั้งต้นแล้วมันก็ถ.
 จุดตั้งต้นของตัณหา กว่าตัณหาจะสิ้นไป ดับไป ระยะเวลา
 นั้นเรียกว่า เวลา, กัดเท่าไร กัดอย่างเจ็บปวดทรมาน
 อย่างไร หรือกัดเนือย ๆ อย่างทนทรมานอย่างไร. ไปศึกษา
 ข้อนี้เถอะ จะวิเศษที่สุด ตามพระพุทธประสงค์.

ท่านทั้งหลายจง ศึกษาลงไปที่ตัวความทุกข์, ตัว
 ความทุกข์ ทุกขอริยสัจอย่างแท้จริงแล้ว, เห็นชัดแจ่ม
 แล้ว, แล้วค่อย ศึกษาเหตุให้เกิดทุกข์ คือ โง่เมื่อผัสสะ,
 แล้ว ศึกษาให้เห็นความดับแห่งความทุกข์ คือ ไม่โง่เมื่อ
 มีผัสสะ, แล้ว วิธีที่จะไม่โง่เมื่อมีผัสสะ ก็คือเป็นอยู่ให้
 ถูกต้อง อย่างอริยมรรคมีองค์แปดประการ. เห็นจากข้าง
 ในล้วน นี้ไม่เท่าไรก็จะบรรลु สิ่งที่เรียกกันว่า มรรค ผล
 นิพพาน. เดียวพูดสั้นเกินไปก็หาว่าพูดเอาเองหลอกชาว
 บ้านอีกแหละ, มันเป็นอยู่อย่างนี้แหละ.

นี่เวลา ๆ นั้นแหละสำคัญ ถ้าเราเป็นปุถุชน เวลา
 มันกัดเรา; พอเราฆ่าเวลาเสียได้ ก็กลายเป็นพระอรหันต์.

พระอรหันต์คือผู้ที่ทำลายเวลา ใช้ภาษาตลกๆ ก็ว่า กัดกินเวลา, เวลากัดกินเรา พระอรหันต์กัดกินเวลา, กลับกันอยู่อย่างนี้.

ถ้าว่า ความอยากมันไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความโง่เวลาก็ไม่ได้ตั้งต้น. เวลาไม่ได้ตั้งต้นที่ดวงอาทิตย์ขึ้นหรือดวงอาทิตย์ตก. เวลามันตั้งต้นที่ว่าค้นหาเกิดขึ้น เพราะความโง่ในขณะแห่งผัสสะ ก็มีอะไรมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในขณะแห่งผัสสะ เรามีความโง่ ก็เกิดค้นหาในสิ่งนั้น; นั่นแหละคือเวลามันตั้งต้น, แล้วมันก็กัดๆ กัดๆ จนกว่าจะสิ้นสุดเรื่องของความโง่ หรือความอยากหรือความโง่.

เวลาระยะหนึ่งคืออย่างนี้ จะนาน ๒-๓ นาทีก็ได้, หลายชั่วโมงก็ได้, วันหนึ่ง เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง ก็ได้, ความอยากอาจจะยึดเยื้อเป็นหลายปีก็ได้. รู้จักเวลาอย่างนี้ คือรู้ธรรมะสูงสุด ไม่ใช่เรื่องของนาฬิกา ที่สอนเด็กๆ ให้นาฬิกา แล้วก็รู้จักเวลา นั้นมันภาษาคน ภาษาโลก สอนเด็กๆ ให้นาฬิกาเป็น แล้วก็พูดว่าเด็กๆ รู้จักเวลา นั้นมัน

นำหัว. ถ้าเอามาเปรียบเทียบกับรู้จักเวลาชนิดนั้นมันใกล้เคียงกัน
 ลิบ เฒ่าหัวงอกก็ยังไม่รู้จักเวลา อย่าว่าเด็ก ๆ เลย.

ดูให้เห็นเสียว่า เมื่อความอยากหรือค้นหาตง^๕
 ตัน นั้นแหละคือเวลาตงตัน; แล้วมันกัก ๆ กัก ๆ แล้วก็
 หยุตค้นหาเสียได้, นั่นก็เวลาหนึ่งสิ้นไป แล้วก็ตั้งค้นเวลา
 ใหม่อีก เกิดค้นหาทางอื่นอีก, เพราะมันมีเกิดได้ทั้ง ๖ ทาง
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ ทาง. เจี้ยวเกิดทางนั้น เจี้ยว
 เกิดทางนี้, เจี้ยวเกิดเรื่องนั้น เจี้ยวเกิดเรื่องนี้, เจี้ยวเกิด
 ใต้ด้วยเรื่องในอดีต, เจี้ยวเกิดด้วยเรื่องในอนาคต มันมากที่สุด
 จะเป็นจุดตั้งค้นของเวลา.

เคยได้ยินคำอธิบายอย่าง^๕ใหม่? ถ้าไม่เคยได้ยิน
 อาตมาก็ต้องถือสิทธิพูดว่า ^๕นี่คือคำที่เราต้องอธิบายกันเสีย
 ใหม่. ^๕นี่คือคำที่เราจะต้องมาทำความเข้าใจกันเสียใหม่
 อธิบายกันเสียใหม่ คือคำว่า เวลา; เช่นเดียวกับคำว่า
 เผด็จการณ, คำว่า โลกุตตระ, คำว่าขรवासธรรม, คำว่า
 อธิธาต, คำว่า ธรรมะ นิพพาน พุทธ ธรรม สงฆ์ กิเลส
 มรรค ผล, มาถึงคำว่า เวลา.

เครื่องวัดเวลาไม่ใช่เวลา, เวลาไม่ได้เกิดเพราะ
 เครื่องวัดเวลา, เวลาไม่ได้เกิดเพราะนาฬิกาบอก. เด็ก ๆ
 กิดอย่างนั้น เวลาเกิดเพราะนาฬิกาบอก หรือดวงอาทิตย์
 ขึ้น; นั่นเด็ก ๆ. แต่ถ้าเป็นผู้รู้ธรรมะแล้ว ก็รู้ว่า โอ,
 เวลามันเกิดหรือมันตั้งต้น เมื่ออวิชชามันได้เกิดขึ้นมาใน
 ขณะแห่งผัสสะ แล้วก็เกิดตัณหา จุดนั้นจุดเกิดของเวลา
 จุดเกิดของตัณหาก็คือจุดเกิดของเวลา จุดเกิดของตัณหาก็คือจุด
 เกิดของความทุกข์. ดังนั้น การเกิดขึ้นแห่งเวลา ก็เป็น
 อันเดียวกันกับการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์. ทำเล่นกับ
 เวลาสิ เตี้ยมันกัดเอาตายเลย ถ้าไม่รู้จักมัน.

จะหมดเวลาอีกแล้ว พุทไม่ได้ก็เรื่องจะหมดเวลา
 อีกแล้ว ถ้ายังอยากจะพุทอยู่ เวลามันก็กัดกินเอา; ถ้ายัง
 อยากรจะฟังอยู่ เวลามันก็กัดกินเอา; ถ้าเราไม่ต้องอยาก เวลา
 มันก็หยุด เวลามันก็หยุดสำหรับผู้ที่ไม่มีความต้องการ.

๖. ว่าด้วยคำว่า “เศรษฐี”.

เฮ้, มาถึงคำที่พุทกันอย่างซ้ำซากจนจะเบื่อแล้วก็
 ได้ คือคำว่าเศรษฐี. เศรษฐี คำนี้ขอโอกาสอธิบายใหม่

เพราะมันไม่มีความหมายเหมือนกับที่พูดกันอยู่ก่อนว่า เศรษฐี
คืออะไร ?

เดี๋ยวนี้เขาถือว่า เศรษฐี คือคนมีเงินมาก เป็น
พวกนายทุน แล้วสับเล็อดคนจน เรียกว่า เศรษฐี. ถ้าอย่าง
นั้นนี่ก็ กลายเป็นว่าพวกเศรษฐีนี้ต้องกำจัดเสียให้หมด เพราะ
เป็นคนมีเงินมาก แล้วสับเล็อดคนจน, ต้องฆ่าให้ตายให้
หมด.

เศรษฐี ที่แท้จริงไม่ใช่อย่างนั้น เป็นบุคคลที่พึง
ปรารถนา; เสฏฐิ นั้นแปลว่า ประเสริฐที่สุด. เสฏฐิ แปล
ว่า มีความประเสริฐที่สุด นั่นแหละเศรษฐี ไม่ใช่ นายทุน
ขูดรีด. อย่าเอาไปปนกัน จะเลอะหมด จะเข้าใจอะไรไม่ได้.
เศรษฐี ประเสริฐที่สุด ก็คือว่าเขามีธรรมะ มีธรรมะที่
ควรจะมี, มีความรักใคร่เมตตาอาวรีน^๕ เขาก็เลี้ยงคน, เลี้ยง
เพื่อนมนุษย์ ไว้เป็นเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็จะเรียกว่าลูก
จ้างแหละ. แต่ถ้าว่า เศรษฐีแล้วละก็ไม่ใช่มีลูกจ้าง,
เศรษฐีมีเพื่อนร่วมงาน มีเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ผู้มี
ความสามารถน้อย; ครั้นได้มาอาศัยเศรษฐีแล้ว คนที่มี
ความสามารถน้อยก็รวมกำลังกันทำงาน มีความสามารถ

มาก. เศรษฐีมีธรรมะ รวบรวมคนได้ แล้วก็ทำงานกัน
สนุก เพราะมีธรรมะ ทำงานกันสนุก, เป็นสุขเมื่อทำงาน,
เป็นผู้มีธรรมะต้องทำงานสนุก และเป็นสุขเมื่อทำงานมัน
ก็ทำได้มาก; ทำได้มากมันก็เหลือกินเหลือใช้ เหลือเก็บ
เขาก็ช่วยผู้อื่น เหลือกินและเหลือเก็บ เอาส่วนนั้นแหละไป
ช่วยผู้อื่น.

ดังนั้น เศรษฐีที่แท้จริงตามหลักธรรมะใน
พุทธศาสนา หรือเศรษฐีที่เป็นพุทธบริษัทนั้น มีโรงงาน
ทุกคนเลย; ถ้าไม่มีโรงงานไม่เรียกว่า เศรษฐี ถ้าคนมีเงิน
มากก็ไม่เรียกว่าเศรษฐี เพราะเขาเป็นนายทุนสุบเลียด ไม่
ใช้เศรษฐี. แต่ถ้าเขาเป็นเศรษฐีเขาจะอย่างไร เหลือกิน
เหลือเก็บแล้วก็ช่วยผู้อื่น. เขาก็ตั้งโรงงาน เก็บทรัพย์สิน
สมบัติซ่อนไว้ เพราะเมื่อก่อนไม่มีธนาคาร ใครมีทรัพย์สิน
สมบัติเงินทองก็รับผิดชอบเอง เอาไปซ่อนเอง ไปฝัง
เอง ไม่มีธนาคารเหมือนเดี๋ยวนี้. เขาจึงเอาไปฝังซ่อนไม่ให้
ใครรู้; ถ้าขโมยรู้มันก็ขุดเอาไปเสีย หรือว่าฝังตรงที่นั้นแล้ว
มันไถลต๋องไถลล้าธาร ล้าธารน้ำเซาะพังเข้ามา เอาทรัพย์สิน
สมบัติละลายน้ำไปเสียอย่างนี้.

เขาซ่อนทรัพย์สินไว้ ผังทรัพย์สินไว้ เพื่อหลอเลียง
 โรงทาน นั้นแหละคือเศรษฐี ไม่มีเอาเข้ามาเป็นของกุ,
 ไม่เก็บไว้เป็นของกุ ที่เหลือกินและเหลือเก็บแล้วช่วยผู้
 อื่น ดังนั้นจึง ตั้งโรงทาน เพราะมีน้ำใจเมตตากรุณา
 ปราณี่ เหมือนที่แรก มีน้ำใจเมตตากรุณาปราณี ไปเก็บ
 คนมาเป็นพรรคเป็นพวกเป็นบริวาร แต่ไม่ใช่ข้าทาส.
 อย่าไปใช้คำว่า ข้าทาส กับคนของเศรษฐีที่บริสุทธิ์ มันไม่
 ใช่เป็นทาสชนิดที่หมดอิสระภาพ; แม้เป็นทาส ก็เป็นทาส
 แห่งความรักความเมตตา. อาตมาคิดว่าทาสชนิดนี้บวชได้
 ไม่ใช่ทาสชนิดที่เขาซื้อหามาด้วยความผูกพัน มันมาอยู่กัน
 ด้วยความรักความเมตตากรุณาปราณี.

เศรษฐี คือผู้ที่ทำงานสนุก เพราะมีธรรมะ เป็น
 สุขในการทำงาน ก็ทำได้มาก ก็เหลือกินและเหลือเก็บ
 แล้วเขาก็เอาไปช่วยผู้อื่น. ทุกคนนี้เป็นเศรษฐีได้ ถ้าทำ
 อย่างนี้ ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นั่นเป็นเศรษฐีได้ ขอให้ทำอย่างนี้
 เถอะ แล้วอยากจะพูดให้มันมากไปกว่านั้นว่า ขอทานกลาง
 ถนนก็เป็นเศรษฐีได้ ถ้าขอทานคนนั้นปฏิบัติหน้าที่ขอทาน
 อย่างถูกต้อง : ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำการงาน ก็ขอ

ทานได้มาก ก็เหลือกินเหลือเก็บ ขอทานนั้นก็ไปบริจาค
เงินที่ขอทานมาได้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ขอทานคนนั้น
ก็เป็นเศรษฐีด้วยเหมือนกัน.

นี่เศรษฐีในความหมายนี้ต้องอธิบายใหม่ใช่ไหม ?
เพราะก่อนนี้ไม่เคยได้ยินอย่างนี้ใช่ไหม ? จึงเรียกว่าคำที่ต้อง
อธิบายกันเสียใหม่ คือคำว่า เศรษฐี เมื่อขอทานก็ยังเป็น
เศรษฐีได้. แล้วทำไมเราที่นั่งอยู่ที่นี้จะเป็นเศรษฐีไม่ได้.
แต่ที่เราเก็บเงินไม่มีจะทำบุญใช่ไหม ? หรือว่าเราเก็บเงินไม่มี
จะช่วยเหลือผู้อื่นใช่ไหม ? ถ้าอย่างนั้นแล้วก็ยังเป็นเศรษฐีไม่ได้
มันก็ต้อง กิน และ เก็บแต่พอดี มีส่วน เหลือที่จะทำ
ประโยชน์แก่ผู้อื่น.

ที่นี้จะต้องพูดกันต่อไปอีกนึกหนึ่งว่า การที่ให้ผู้
ช่วยผู้อื่นนั้น มันเป็นเรื่องที่สูญหายไป หรือว่ามันเป็นสิ่งที่กลับ
มามากกว่าเดิม ? คนโบราณเขามองเห็นในข้อนี้ว่า ที่เก็บ
ไว้นั้นแหละฉิบหายหมด ที่ให้ไปนั้นจะกลับมามากกว่า
เดิม. ที่คุณ เก็บไว้นั้นแหละมันจะฉิบหายหมด, หรือ
บางทีมันจะกัดกินหัวใจ ของคุณ เพราะมันเป็นสิ่งที่ตั้งแห่ง
ตัณหา. ที่ให้ไปนั้นจะไม่ทรمانใจ จะไม่กัดกินหัวใจ แล้ว

มันนำเอาความดี ความงาม ความสันนิโลสมาให้. ส่วนที่ให้ไป มันจะนำเอาความหมดกิเลสมาให้เรา; เพราะส่วนที่ให้ไปมันกลับได้มากกว่าเดิม, ส่วนที่เก็บไว้ที่สูญหายไปหมด, แล้วจะ กัดเจ้าของตัว. ลองคิดดู.

เพราะฉะนั้น การให้ทานนั้นไม่ใช่เป็นการสูญหายไป; แต่จะเป็นการกลับมาหรือเก็บไว้ที่ดีที่สุด ที่มีค่าที่สุด. นี่ก็เรียกว่าเป็นคุณสมบัติของเศรษฐี ที่เขาเหลือกินเหลือเก็บ แล้วก็ช่วยผู้อื่น แล้ว สิ่งนั้นแหละมันจะเป็นของเขาโดยแท้จริง. สิ่งที่เขากินและเก็บเองนั้น จะไม่เป็นของเขาโดยแท้จริง; แต่ที่ให้ไปแล้วนั้นแหละจะเป็นของเขาโดยแท้จริงเพราะว่ามันช่วยทำลายกิเลสของเขา, ทำให้เขาได้รับประโยชน์จากการหมดกิเลสมันเป็นกำไรมหาศาล. ถ้าคิดอย่างนักการค้า ถ้าได้ความสันนิโลสมันเป็นกำไรมหาศาล ฉะนั้นที่ให้ไปนั้นเป็นของเรา ที่เก็บไว้กินเองนั้นจะละลายสูญหายไป ไม่อยู่เป็นของเรา. แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นเงินมาทำบุญที่วัดนะ. ที่พูดนี้ไม่ได้บอกให้เอาเงินมาทำบุญที่วัด, หมายความว่า ที่เหลือจากกินและเก็บนั้นจงช่วยผู้อื่น.

ที่นี้เรื่อง ทำบุญทำทาน แล้วละ จะช่วยผู้อื่น
 โดยวิธีใด? ก็ระวังให้ดี: จะเอาไปสร้างวัดสร้างโบสถ์
 หรือว่าทำอะไรก็ตามใจ, ฤให้ดี ให้มันเหมาะสม. ถ้าสร้าง
 โบสถ์ไว้ปิดก็ดูจะไม่ได้ประโยชน์อะไร, ถ้าว่าสร้างโบสถ์
 ไว้ทำคนให้รู้ธรรมะให้เป็นพระได้ สร้างโบสถ์นี้ยังมีอันสิงส.
 แต่ว่า ทำเองเสียดีกว่า กรรมัง ไม่ต้องโยกโย้ไปสร้างโบสถ์
 สร้างอะไร, ทำเสียเดี๋ยวนี้ ทำเองด้วยการทำให้คนล้มหุ
 ลืมตา มีศีลธรรม ประพฤติตามอย่าง, อย่างนี้กันต่อไป.
 นี้วิเศษที่สุด; เพราะว่ามันทำให้เกิดพระอริยเจ้ามากขึ้นมาใน
 โลกนี้โดยเร็ว. สร้างโบสถ์ไว้ปิดนั้นไม่แน่ บางทีจะเป็น
 เรื่องกักขังเสียก็ได้, ไปยึดมั่นมหากุศลอะไรกันกับเรื่องนั้น
 ก็เกิดตณหาชนิดี เกิดกิเลสชนิดี มันก็กักอย่างดี, กักอย่างไม่
 รู้สึกตัว, กัดจนเหลือแต่กระดูกก็ไม่รู้สึกตัว นี้กักชนิดี.

ฉะนั้น ใช้เวลาตามที่จะมี ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์
 บ้าง, อุทิศส่ำห้แข็งแรง เขาไม่เชื่อก็อย่าโกรธ, อุทิศส่ำทำไป
 เรื่อยๆ จนกว่าเขาจะเชื่อ มันก็คงจะสำเร็จ. คนก็จะค่อยลืม
 หุลืมตา ตายจากปลุชขึ้นมาเป็นพระอริยเจ้ากันมากขึ้นๆ นี้ก็
 เรียกว่า สร้างคน, แล้วสร้างคนชนิดี, คือสร้างพระอริยเจ้า
 นี้สร้างพระที่แท้จริงยิ่งกว่าสร้างพระพุทธรูป.

เศรษฐี อย่างนี้เคยได้ยินไหม? อธิบายคำว่า เศรษฐี
 อย่างนี้เคยได้ยินไหม? แล้วโดยเฉพาะที่เขาพูดกันอยู่เวลานี้
 เศรษฐีคือนายทุนชูศรีตังนั้นแหละ, มีเงินมากก็ชูศรีต ทำ
 นานหลังคนจนตังนั้น. เศรษฐีอย่างนั้นไม่ใช่เศรษฐีใน
 พุทธศาสนา ที่เรากำลังพูดนี้ คือเศรษฐีในพระพุทธร-
 ศาสนา.

รักผู้อื่น, รักผู้อื่นก่อน, ตั้งต้นว่ารักผู้อื่นก่อน
 แล้วก็รวบรวมกันมาเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นหมู่เป็น
 คณะ อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก แล้วก็ทำงานสนุก; ทำ
 งานสนุกเพราะมีธรรมะ. คนไม่มีธรรมะนั้นทำงานไม่สนุก
 คอก มันเห็นแก่ตัว ทำงานไม่สนุก, ความอยากมันรบกวน
 แผลงเผาะอยู่ตลอดเวลา: เมื่อไรจะรวย, เมื่อไรจะกำไร, ทำ
 งานไม่สนุกทรมานใจ. ถ้ามีธรรมะรู้ว่าหน้าที่ ก็ทำไปๆ
 ได้ปฏิบัติหน้าที่ คือมีธรรมะมากขึ้นก็พอใจ แล้วก็ เป็น
 สุข, ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน มันก็เว้นอบายมุข
 เองแหละ; เพราะเป็นสุขในการทำงานเสียแล้ว มันไม่ไป
 เอาอบายมุข ซึ่งเป็นความหลอกลวง ไม่ใช่ความสุข. ผลก็
 ได้มาก แล้วมันก็กินไม่หมด เก็บไว้แต่พอดี แจกให้มีส่วน

ออกมาช่วยผู้อื่น. ช่วยจำไว้เถอะ แล้วลองทำดู เป็นเศรษฐี
ได้จริงทันที.

ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน รักผู้อื่น แล้ว
ก็รวบรวมพวก, แล้วก็ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน
ทำงานได้มาก กินเก็บแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น. ที่ว่า
ช่วยผู้อื่นนั้นแหละกลับมาเป็นของเรา, ที่เก็บไว้กินเองไม่เท่า
ไรถ่ายออกเป็นอุจจาระหมด ที่ช่วยผู้อื่นนั้นมันจะอยู่ตลอด
กาล เป็นความดีเป็นบุญเป็นกุศลอยู่ตลอดกาล เป็นของ
เรา. พุทโดยสมมตินะ **ที่จริงมันไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวเรา
เป็นของเรา.** แต่เดี๋ยวนี้เราพูดอย่างภาษาธรรมดาๆ ว่า
มันจะอยู่กับบุคคลนั้น มันจะอยู่กับจิตดวงนั้นมันฝังอยู่ในจิต
ดวงนั้น ไม่ถ่ายออกมาเป็นอุจจาระบัสสาวะออกไปได้. ถ้า
เรากินเองเดี๋ยวมันก็ถ่ายอุจจาระบัสสาวะออกไปหมด, ไม่มี
เหลือตก. ที่ให้ผู้อื่นไปกลับยังอยู่ แล้วก็อยู่ที่พอกพูนมาก
ขึ้น สูงขึ้น ๆ, ทำไปๆ ก็ลดความเห็นแก่ตัวลง ลดความ
เห็นแก่ตัวลง จนเป็นพระอริยเจ้า เป็นพระอรหันต์ในที่สุด
เมื่อหมดความเห็นแก่ตัว; ฉะนั้น ความเป็นเศรษฐีนั้น
แหละจะทำให้เป็นพระอริยเจ้า.

นี่เขาสอนว่า มันตรงกันข้ามคนละทิศคนละทาง เป็นเศรษฐีก็ไปทิศหนึ่งเป็นพระอริยเจ้าก็ไปอีกทิศหนึ่ง เอา มาเกี่ยวข้องกันไม่ได้. พออาตมาพูดว่า มันต้องทำคู่ๆ กัน ไปก็ถูกค่า ถูกเขียนค่าในหนังสือพิมพ์อยู่หลายวัน อย่าต้อง ออกชื่อว่าหนังสือพิมพ์ไหน หรือใครเขียนเลย เพราะพูดว่า โลกุตระโลกิยะนี้เอามาสัมพันธ์กันได้ก็เลยถูกค่า.

๗. ว่าด้วย คำว่า นิพพานธาตุ.

นี่มาถึงคำที่พูดไปข้างแล้ว คือคำว่านิพพานธาตุ. นิพพานธาตุ นี่มันจะเป็นเรื่องในโรงเรียนมากไป, ขออภัย อาจจะรำคาญก็ได้ คนที่ไม่เคยเข้าโรงเรียนอาจจะฟังไม่ถูก ถ้าพยายามจะฟังคงจะฟังถูก.

นิพพานธาตุ ธาตุแห่งนิพพาน : ธา-ตุ นิพพาน ธาตุ มีอยู่ ๒ อย่างคือ สอุปาทิเสส และ อนุปาทิเสส นิพพาน ธาตุ. เขาสอนกันว่า นิพพานสอุปาทิเสส นั้น คือพระอรหันต์ สันกิเลสก็ยังมิขีวิตอยู่ เรียกว่าท่านบรรลุ สอุปาทิเสสนิพพาน ธาตุ. ครั้น พระอรหันต์ องค์นั้น ตายลง ดับลง ก็เรียกว่า ท่าน บรรลุ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ.

คำแรก แปลว่า การดับที่มีอุปาทิเหลือเชื่อ, คำ
 หลัง แปลว่า การดับที่ไม่มีอุปาทิเหลือเชื่อ, ทั่วนั่งชื่อว่า
 อย่างนี้. เขาไปแปลไปเสียว่า ดับแล้วยังเป็น ๆ อยู่ สันนิเสส
 แล้วยังเป็น ๆ อยู่ เรียกว่า นิพพานอย่างแรกที่มิเชื่อเหลือ
 อยู่, สันนิเสสแล้วตายลง เรียกว่า ดับสันเชื่อ.

นี่สอนกันอยู่อย่างนี้ ในอรรถกถาก็สอนกันอยู่อย่าง
 นี้ ในคัมภีร์ชั้นหลัง เช่น วิสุทธิมรรค ก็สอนอยู่อย่างนี้
 แบบเรียนนักธรรมก็เอามาจากคัมภีร์เหล่านี้ ดังนั้นจึงเอามา
 สอนอยู่อย่างนี้. ภิกษุสามเณรก็สอนต่อ ๆ กันไปอย่างนี้ ว่า
 นิพพานชนิดมีเชื่อเหลือ คือคนยังเป็น ๆ อยู่ พระอรหันต์
 ยังเป็น ๆ อยู่ นิพพานไม่มีเชื่อเหลือคือพระอรหันต์ตายแล้ว
 นิพพานได้คือตายแล้ว.

นี้เรามีตั้งข้อสังเกตว่า มันไม่มีประโยชน์อะไร
 นิพพานต่อตายแล้ว. ไปดูบาลีกันใหม่ ไปดูบาลีต้นตอเดิม
 ในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์อิติวุตตกะ หมวด ๒ กันเสีย
 ใหม่ก็พบคำอธิบายเป็นอย่างอื่นว่า ไม่ได้ตาย, ไม่ได้
 เกี่ยวกับตาย อย่างที่บอกท่านทั้งหลายแล้วว่า นิพพานไม่
 ใช่ว่าตาย, นิพพานไม่เกี่ยวกับตาย, นิพพานได้โดยไม่ต้องตาย.

แต่จะทำอย่างไรได้ ในโรงเรียนสอนมาผิดๆ เสียแล้ว; สอนเด็กๆ เรียนภาษาไทย ตายของคนเรียกว่าอย่างนั้น, ตายของพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่าอย่างนั้น, ตายของเจ้านายเรียกว่าอย่างนั้น, ตายของพระเรียกว่าอย่างนั้น ตายของช่างเรียกว่าอย่างนั้น, จนตายของพระอรหันต์เรียกว่านิพพาน. เด็กๆ ก็ได้รับความรู้ที่ผิด มาตั้งแต่เด็ก ว่า ตาย คือนิพพาน, นิพพาน คือตาย ตายของพระอรหันต์. แต่ในพระบาลีแท้ๆ นิพพานไม่ได้เกี่ยวกับตาย; นิพพานคือดับไปแห่งของร้อนคือกิเลส. ถ้ากิเลสมันดับ ก็คือความร้อนมันดับ ก็เรียกว่าเย็น, ความร้อนมันดับก็เรียกว่าเย็น. การที่กิเลสซึ่งเป็นของร้อนดับ เรียกว่านิพพาน คือเย็น.

ทีนี้ ^๕ดับอย่างไรมีเชื้อเหลือ? ดับอย่างไรไม่มีเชื้อเหลือ พระบาลีแท้ๆ มีข้อความว่า สิ้นราคะ โทสะ โมหะ มีประโยชน์จนถึงที่สุดแล้ว คือหมดกิเลสแล้ว แต่ว่าอินทรีย์ยังไม่ถูกกำจัด ยังรู้สึกเจ็บปวดได้เหมือนคนธรรมดาอยู่ เวทนาทั้งหลายของเขายังไม่เย็น คือว่า เครื่องรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังไม่ถูกกำจัดถึงที่

สุด, มันยังรู้สึกกระวนกระวายด้วยสิ่งที่มากระทบบ้างตามสมควร, เวทนาทั้งหลายของบุคคลนั้นจึงยังไม่เย็นสนิท นี่คือนิพพานที่มีเชื้อเหลือ.

ส่วน นิพพานที่ไม่มีเชื้อเหลือนั้น เขาก็สิ้นกิเลสหมดแล้ว, เวทนาเย็นสนิท อินทรีย์ถูกกำจัด, เวทนาเย็นสนิท. เวทนาอย่างไร จะเกิดขึ้นมาแก่เขา มันเย็นทั้งนั้น, จะมาโดยเวทนาอย่างไร เมื่อจะเจ็บไข้ได้ป่วย จะถูกร่าถูกตัดถูกฟันอะไรก็ตาม, เวทนานั้น จะเป็นของเย็น ไม่ร้อนได้ คือไม่เป็นทุกข์ได้ นี่คือนิพพานถึงที่สุด คือไม่มีเชื้อเหลือ. คนนั้นก็ไม่ได้ตาย พระอรหันต์นั้นไม่ได้ดับไม่ได้ตาย จะเหลือชีวิตอยู่ เป็นอยู่ต่อไป, ชนิดที่อินทรีย์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเขา ได้รับการควบคุมถึงที่สุด จนเวทนาทั้งปวงเป็นของเย็น เย็นสนิท.

พระอรหันต์ที่แรก นั้นคล้ายๆ กับพระอรหันต์ใหม่ๆ เวทนายังไม่เย็นสนิท. อากามาเรียกอย่างนี้ มีคนคัดค้าน ว่าพระอรหันต์ใหม่ พระอรหันต์เก่า เขาไม่ชอบฟัง; แต่ที่จริงมันคล้ายๆ กับอย่างนั้น. พระอรหันต์

ที่ยังใหม่ ๆ อยู่ อะไร ๆ มันยังไม่ลงถึงที่สุด เวทนายยังเป็น
ของร้อนอยู่บ้าง; แต่ไม่มีกิลเลสคอก คือไม่เกิดเวทนา
ชนิดที่ทำให้เกิดกิลเลส แต่มันก็ยังไม่เย็น เพราะมันรู้สึกเจ็บ
ปวดอยู่บ้าง.

ในพระบาลีมีเล่าเรื่องนี้ พอที่จะเป็นอุปมาได้ว่า
ข้างเผาหม้อเขาเผาหม้อในเตา ไฟลุกโชนแดงจนหม้อสุก,
หม้อกระเบื้องสุก; แล้วเขาก็เห็นว่า ควรจะเอาออก เขา
เขี่ย เขาปัดเตา เขาเขี่ยหม้อแดง ๆ นั้น ไฟลุกแดงนั้นออก
มาจากเตา. พอมันออกมาจากเตา มันก็เริ่มเปลี่ยนเป็น
สีดำ, ดำสนิทแหละ, แต่ไปจับเข้ามือยังพอง; แม้มัน
จะดำอย่างนั้นแล้วมือยังพอง. เขาต้องรอไว้อีกระยะหนึ่ง
ทั้งไว้นานต่อไปอีกระยะหนึ่ง จนกว่าไปจับเข้ามือไม่พอง
ไม่มีความร้อนเหลือ. นี่อุปมาของสอุปาทิเสสนิพพาน
และอนุปาทิเสสนิพพาน ที่แรกมันเพียง สักว่าดับ;
แต่ความร้อนยังเหลืออยู่ในนั้น. ต่อมาความร้อนมัน
ระเหยไปหมด, ไม่ร้อนเหลืออยู่เลย, นั่นคืออนุปาทิเสส-
นิพพาน ดับไม่มีเชื้อเหลือ.

พอจะเรียกได้ใหม่ว่า พระอรหันต์ใหม่ พระอรหันต์เก่า กับจีนใหม่จีนเก่า เพิ่งมาจากเมืองจีน ยังเป็นจีนอยู่มาก ยังไม่หมดจีน, แต่อยู่ไปนานๆ หมดความเป็นจีน เป็นไทย ลุกจีนเก่า.

ห้พระอรหันต์ใหม่ พระอรหันต์เก่าก็คล้ายๆ กัน โดยอุปมานะ เพิ่งสิ้นกิเลสชนิดที่อินทรีย์ยังไม่เย็น ก็มี, สิ้นกิเลสทันที อินทรีย์เย็นทันที ก็มีเหมือนกัน. ไม่ใช่ว่าจะต้องรอนานนัก; เพราะว่าที่อินทรีย์ยังไม่ถูกกำจัด เวทนายังไม่เย็น อาจจะระยะยาวก็ได้, พระอรหันต์พวกนี้ยังรู้สึกเจ็บปวดมาก.

เมื่อมีกล่าวถึงเรื่องพระอรหันต์ทำลายชีวิตตนเอง เพราะทนต่อความเจ็บปวด ทุกขเวทนาของโรคไม่ไหวฆ่าตัวตาย. ถ้าว่ามันจริงอย่างนั้น ว่าพระอรหันต์มีการฆ่าตัวตายแล้ว ก็คือพระอรหันต์ใหม่นั้นเอง, พระอรหันต์ที่อินทรีย์ยังไม่ถูกกำจัด, เวทนายังไม่เป็นของเย็น; เพราะจิตใจของท่านไม่ได้เปลี่ยนถึงที่สุด; อย่างนี้ก็มิพุดถึงเหมือนกัน แต่อาตมาไม่ค่อยเชื่อออก พระอรหันต์ฆ่าตัวตาย ยังต้องสอบสวนดูกันอีก แต่ในบาลีมันมี ฆ่าตัวตายเพราะความ

เจ็บปวดด้วยทุกข์ด้วยโรคเกิดทรมาณ ก็เลยทำลายชีวิต
ตนเอง.

เรื่องนั้นอธิบายยาก ถ้าสำหรับพระอรหันต์ก็ไม่มี
ความหมายคอก แต่ถ้าคนธรรมดาฆ่าตัวเองแล้วมันมีความ
หมายมาก, ฆ่าตัวเอง เพราะว่าไม่อยากจะทนทุกข์เวทนาอัน
เจ็บปวด.

เอาละนี่คือคำว่า “นิพพาน” ที่จะต้องอธิบายกัน
เสียใหม่ เพื่อเอาใจความนึกเดียวเท่านั้นแหละว่า นิพพาน ๗
นี้แปลว่าเย็น, และไม่เกี่ยวกับความตาย. ความตายไม่เย็น,
ความตายไม่ช่วยให้เย็น และ นิพพานไม่เกี่ยวกับความตาย.
นิพพานถึงที่สุดเป็นอนุปาทิสเสนินิพพาน แล้วก็ไม่ต้อง
ตาย ยังอยู่ไปจนกว่าสังขารร่างกาย ร่างกายนั้นมันจะดับลง
ก็ดับลงโดยอำนาจแห่งนิพพานชนิดนั้น. พระอรหันต์บาง
องค์อาจจะนิพพานลงด้วยสอุปาทิสเสนินิพพานก็ได้, ไม่น่าดู,
พระอรหันต์บางองค์หรือส่วนมาก จะนิพพานด้วยอนุปาทิ-
เสนินิพพานธาตุ. พระอรหันต์ไม่ได้นิพพาน, ร่างกาย
ของพระอรหันต์ดับลง ด้วยอำนาจของนิพพานชนิดใด
ชนิดหนึ่งใน ๒ ชนิดนั้น.

ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่าเข้าใจเรื่องนิพพาน ถูกต้อง ถูกต้องอย่างอาตมาว่า แต่ก็ไม่มีใครรับรองว่าจะไม่ถูกค่า โดยคนบางพวก คณาจารย์บางพวก เขาจะไม่อธิบายอย่างนี้.

นี่คือคำว่า นิพพาน, นิพพาน แปลว่า เย็น; ถ้า แปลว่าดับ ต้องหมายความว่าดับแห่งความร้อน. คำว่า นิพพาน โดยพยัญชนะชั้นแรก ชั้นที่ ๑ นั้นแปลว่า เย็น, แล้วความหมาย ชั้นที่ ๒ เลื่อนออกมาเป็น ความดับ เพราะว่าความร้อนมันดับ ความหมาย ชั้นที่ ๓ นั้นเลื่อน ออกมาว่า ไม่เสียบแทง ไม่ร้อยรัด, เพราะไม่มีกิเลส เครื่องร้อยรัด, เพราะไม่มีความร้อน. ความหมายมัน เลื่อน ๆ เลื่อน ๆ ออกไป ห่างออกไป ๆ แต่ความหมายต้น ความหมายแรกที่สุด. คำว่า นิพพาน แปลว่า เย็น เมื่อถ่าน ไฟแดง ๆ เย็นลง ก็เรียกว่าถ่านไฟนิพพาน ข้าวร้อนกินไม่ได้ ก็ต้องรอนจนกว่าจะนิพพานจึงจะกินได้; โดยเฉพาะ ข้าวต้ม ต้องรอนจนกว่ามันจะนิพพานพอสมควรแล้วจึงจะกิน ได้. นี่จำตัวอย่างนี้ไว้สักอันสิม เพราะมันเข้าใจดี แม้แต่ ข้าวต้มก็ต้องรอนจนกว่ามันจะนิพพานก่อนจึงจะกินได้.

เอาละ, เป็นอันว่าเราได้พูดกันถึงคำสำคัญๆ ที่จะต้องอธิบายกันใหม่ให้ถูกต้อง เพื่อจะได้รับประโยชน์จากธรรมะ; ถ้ามันไม่ถูกต้องแล้ว ไม่มีทางคอกที่จะได้รับประโยชน์จากธรรมะ.

สรุป คำที่ต้องอธิบายกันเสียใหม่คำแรก ก็คำว่า เผด็จการณฺ์ ขอให้ทุกคนใช้วิธีเผด็จการณฺ์กับกิเลสของตน.

คำต่อไปว่า โลกุตตระ อย่ามองข้าม ว่าจิตใจอยู่เหนืออารมณ์เมื่อไรเรียกว่า โลกุตตระ เมื่อนั้น เรามีโลกุตตระสลบกันอยู่กับโลกิยะ ในชีวิตแต่ละวัน ๆ.

คำต่อไปเรียกว่า ขรवासธรรม อย่ามุ่งหมายเป็นเรื่องขรवासล้วน ๆ ถ้าจะให้เป็นเรื่องของขรवास ก็ให้ขรवासใช้เพื่อถอนตนขึ้นจากความเป็นขรवास ไปสู่โลกุตตระ.

คำว่า ธรรม ธรรม ธรรมะ นี้ หมายถึงทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร.

คำว่า ภาษาธรรม ภาษาพระศาสนานี้ ล้วนแต่ยืมเอาภาษาชาวบ้านธรรมดาๆ มาใช้ทุกคำเลย ไม่ยกเว้นสักคำเดียว, อาตมากล้าทำอย่างนี้ คำว่า นิพพาน แปลว่า เย็น

คำว่า พุทฺธะ แปลว่า ตื่นนอน. คำว่า ธัมมะ สิ่งที่ทรงตัว
อยู่ได้. คำว่า สังฆะ คือ หมู่หรือฝูง. คำว่า กิลเลส คือ
ของสกปรก. คำว่า มรรค คือ หนทาง คำว่า ผล คือ
ลูกไม้.

ทันที เวลา สำคัญมาก เวลาที่ก่อกินเราอยู่ตลอด
เวลา ที่มีความอยาก พอมีความอยากก็เกิดเวลา กว่าจะหยุด
อยาก. ถ้าใครระงับเวลาเสียได้ ไม่มีเวลา คือไม่มีความอยาก
แล้วคนนั้นเป็นพระอรหันต์. เวลาที่ก่อกินปุณฺณ, แต่พระ-
อรหันต์ก่อกินเวลา. เราพยายามก่อกินเวลา คือควบคุมเวลา
ทำให้เวลาไว้ความหมายไว้คุณค่า นั้นแหละคือปฏิบัติเพื่อเป็น
พระอรหันต์.

คำว่า เศรษฐี แปลว่าผู้ที่ประเสริฐที่สุด ไม่ใช่ นาย
ทุนชู้ตริค นายทุนชู้ตริคเป็นเศรษฐีไม่ได้ ถ้าเป็นเศรษฐี
ได้ก็เป็นเศรษฐีอีกแบบหนึ่ง ในความหมายหนึ่ง อย่างชาว
บ้านธรรมดา. เศรษฐีคือผู้ทำงานสนุก เป็นสุขในการ
งาน มีบริวารมาก ทำได้มาก เหลือกิน เหลือเก็บ แล้ว
ใช้ช่วยเหลือผู้อื่น ตั้งสำนักงานใหญ่ ๆ ช่วยเหลือผู้อื่น.

นี่คำว่า นิพพานธาตุ ไม่เกี่ยวกับความตาย นิพพาน ไม่เกี่ยวกับความตายโปรดทราบไว้ว่า นิพพานไม่ได้เกี่ยวกับความตาย ถึงจะอยู่มาจนถึงกับร่างกายแตกดับ ก็ไม่ใช่บุคคลนั้น หรือพระอรหันต์นั้นตาย. พระอรหันต์จะต้องอยู่ตลอดกาล, คุณธรรมที่เรียกว่าพระอรหันต์นั้นจะต้องอยู่ตลอดกาล; เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าไม่มีนิพพาน ท่านจะอยู่ตลอดกาล. เราได้อาศัยเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง หรือทำให้ปรากฏแก่ใจได้เมื่อไรก็ได้. นี่พระอรหันต์ไม่ได้นิพพาน พระพุทธเจ้าไม่ได้นิพพาน กิเลสที่มีมันนิพพาน กระทั่งว่าร่างกาย เปลือกของท่านก็นิพพานได้ คือตายได้เหมือนกัน นิพพานไม่เกี่ยวกับความตาย ไม่ใช่ความตาย นี่คือความหมายที่จะต้องเข้าใจกันเสียใหม่.

เอ้า, เวลากินเราแล้ว เวลาหมดแล้ว ขอให้กำหนดความหมายของคำเหล่านี้ไว้ให้ดีๆเอาไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ในการที่เข้าใจธรรมะถูกต้อง ลึกซึ้ง ยิ่งขึ้นทุกที. ธรรมะอย่างถูกต้อง อย่างเพียงพอยิ่งขึ้นทุกที, แล้วก็จะเจริญออก

งาม ในพระศาสนาของสมเด็จพระศาสนา ไม่เสียที่ที่เกิดมา
เป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

คำบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย
ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบท
บาลีคณะสาขายาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลาย ในการ
ประพฤติปฏิบัติธรรมะให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในบัดนี้.

เราสองคน อยู่ด้วยกันทั้งใจ

เราดี จักกว่าคนอื่น

เพราะดีนั้นดี-

ก็เรา, ดีกว่าคนอื่น

คำดี นั้นแหละเราหนึ่ง

เราดีทั้งใจ

มาทำใจดีคน

ดวงดีไม่ได้อะไร

แต่เราขยันดี

คนดีทำได้ เป็นคุณ

อยู่ดี ปลอดภัย เพราะขยัน - ทำดีได้ดี

ตลอดชีวิตดีมา

ดวงดีมีอยู่ใกล้เรา

ก็เพราะเราดี

เราทำดีเป็น เห็นมี?

เหตุนี้ เราทำในใจ

คำดีเสมอไป

ดวงดีจักมีสุขสมบูรณ์ ๆ

พุทธทาส อิมพริตตี

บุญ เป็นอะไร.

บุญนั้น เป็นเหมือน ทองเกลือกกลาง
ก็ เป็นยาป ก็ บกทุก ทั้ง ใต้ดิน
ที่ เป็นบุญ มีไว้ เพื่องเสื่อคน
ใช้ เป็นคน สดวกตบ ดลัปรตเรือ,
นวิธบัวโพธิ์ มีไว้ใช้ ใช้ไว้แยก
กาลต่างแตก ใจสิ้น ประหวัดเหนือ
ไรกันเกลือก ใช้จะต้อบ, บขากเกลือก
บุญเหมือนเรือ มีไว้ใช้ ไปให้พพาน
มีไว้เพื่อ ไว้ประดับ ใจนี้สวดนร
เที่ยว ออกช แยกไป ทุกสถาน
นวิธลอปล่อง ไปในใจก ใจขก้นตง
ไม่อดกขาม ใจนี้ให้พพาน เสียดบเรือ ๑

Phroms Comtant

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปทุม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๗	๒๔.	พ่อแม่สมบูรณ์แบบ	๑
๒.	ศิลป์แห่งการดู ด้วยสายตาสัมผัสปัญหา	๑	๒๕.	อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒
๓.	ศิลป์แห่งการมีพระพุทธรเจ้า อยู่กับเนื้อกับตัว	๑	๒๖.	ธรรมคติและธรรมกิตา	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑	๒๗.	ความมั่นคงภายใน	๑
๕.	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๒๘.	โลกพระศรีอารีย อยู่แค่ปลายจมูก	๒
๖.	พูดกับเฉว	๑	๒๙.	การทำงานเพื่องาน	๑
๗.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๓๐.	สันโดษไม่เป็นอุปสรรค แก่การพัฒนา	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	๓๑.	ปฏิจสมเด็จพระพุทธ คืออะไร?	๑
๙.	ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๓๒.	เค้าเงื่อนของธรรมะ และ อิทัปปัจจยตา	๑
๑๐.	ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๒	๓๓.	การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑
๑๑.	ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๓๔.	พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์	๑
๑๒.	นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้	๒	๓๕.	อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒
๑๓.	ธรรมพระบิใหม่	๓	๓๖.	อิทัปปัจจยตาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา	๑
๑๔.	ตกตาช่วยได้	๑	๓๗.	นรกกับสวรรค์	๑
๑๕.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๑๖.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๓๙.	มรดกธรรมคำกลอน	๑
๑๗.	คำของครู	๒	๔๐.	ทิศทั้งหก	๑
๑๘.	พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๔๑.	ฟ้าสว่างทางธรรมโมฆณ	๑
๑๙.	ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด	๑	๔๒.	ฟ้าสว่างทางฝ่ายบรรพชิต	๑
๒๐.	การเก็บความโกรธใส่ถังฉาง	๒	๔๓.	มหรสพของพระอรหันต์	๑
๒๑.	การปรองเป็นทุกข้ออย่างยิ่ง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	๔๔.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๑
๒๒.	อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑
๒๓.	บุญกิริยาวัตถุ	๑	๔๖.	ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑

ขำขำในหลู่-ขำขำลึก ๆ

คือดีกว่าดี ๆ กว่าเขา ขำเขาแย
มัน เพียง แต่ ดีกว่าคน ที่ขำขำในหลู่
ส่วนตัวเอง ขำขำลึก ๆ หนักในใจ
มัน ขำขำ เขา อยู่เมื่อไร ในนี้ก็ดู
เขา ตีต ขำขำ ขำขำขำ, เห็น ขำขำลึก
มัน ยัง ตีต เขลือขำขำ กันทั้งคี่,
ไม่ ตีต ขำขำ เลวกว่า ไม่หนัก
แต่ ตีต ขำขำ มัน ก็ หุร อยู่เมื่อไร.
มัน เพียง แต่ ดีกว่าคน ที่ขำขำไกล
ส่วนตัวเอง ก็ยังเขลว ไม่ไปไหน
เฝ้า เขลือขำขำ รักขำขำ มีน ขำขำ
มัน ก็ โพล่ พลัดหน้า ขำขำขำขำ

พุทธทาส ธัมมทิวา

นิมิตตพลาตารม, ไซยา